

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Spor o povahu lidové psychologie v současné filozofii mysli

Pozice eliminativního materializmu

Magisterská diplomová práce

Vypracoval:
Bc. Matěj Dražil

Vedoucí práce:
Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D.

Olomouc 2018

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na představení sporu o povaze lidové psychologie v současné filozofii mysli z pozice eliminativního materializmu. V první části se práce věnuje historickému kontextu vzniku eliminativního materializmu a rovněž myšlenkám raných eliminativních materialistů, jako byli Willard V. Quine, Paul Feyerabend a Richard Rorty. Druhá část práce je věnována moderní podobě eliminativního materializmu, kterou formulovali Paul a Patricia Churchlandovi. Tato část představuje argumenty pro eliminaci lidové psychologie spolu s hodnocením dopadů této eliminace. Třetí část se pak zaměřuje na různé formy kritiky eliminativního materializmu, rozebírá a hodnotí jejich argumentaci.

Klíčová slova

lidová psychologie, teorie-teorie, eliminativní materialismus, propoziční postoje, Paul M. Churchland, Patricia S. Churchlandová, hypotéza jazyka myšlení

Abstract

The thesis deals with the dispute over the nature of folk psychology in the contemporary philosophy of mind from the position of eliminative materialism. The first part of the thesis focuses on the historical context in which eliminative materialism developed and on the ideas of the early eliminative materialists such as Willard V. Quine, Paul Feyerabend and Richard Rorty. The second part introduces the modern eliminative materialism formulated by Paul and Patricia Churchland. It also presents arguments for eliminating folk psychology and evaluates outcomes of such elimination. The third part deals with different forms of critique of eliminative materialism and analyses their argumentation.

Key words

folk psychology, theory-theory, eliminative materialism, propositional attitudes, Paul M. Churchland, Patricia S. Churchland, language of thought hypothesis

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, pouze s pomocí zdrojů uvedených v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 26. 6. 2018

.....

Matěj Dražil

Chtěl bych poděkovat vedoucímu práce Mgr. Filipu Tvrděmu, Ph.D. za rady, připomínky a podporu, které mi poskytl při psaní této práce.

Obsah

1. Úvod	8
2. Historie eliminativního materialismu	11
2.1. Vliv filozofie vědy na podmínky vzniku eliminativního materialismu.....	11
2.2. Quine a nadbytečné entity.....	15
2.3. Feyerabend a nesouměřitelné teorie	16
2.4. Rorty a nadbytečné slovníky	18
2.5. Problémy ranného eliminativního materialismu	20
2.6. Shrnutí.....	21
3. Moderní eliminativní materialismus	23
3.1. Lidová psychologie jako teorie.....	24
3.2. Argumenty z povahy lidových teorií	28
3.3. Neúspěchy lidové psychologie	32
3.3.1. Paměť.....	33
3.3.2. Duševní nemoci v důsledku poškození mozku	35
3.3.3. Absurdní přesvědčení	36
3.4. Jazyková povaha lidové psychologie	38
3.4.1. Hypotéza jazyka myšlení.....	39
3.4.2. Infralingvistická katastrofa.....	41
3.4.3. Problém nevyslovených přesvědčení	42
3.4.4. Problém přístupu k vědění.....	45
3.5. Shrnutí pozice moderního eliminativního materialismu	47
4. Argumenty proti eliminativnímu materialismu	50
4.1. Argumenty proti teoretické povaze lidové psychologie	50
4.1.1. Lidová psychologie není „empirická teorie“	50
4.1.2. Simulační teorie	52
4.2. Obhajoba úspěšnosti lidové psychologie	55
4.2.1. Oslabování ontologických závazků	56
4.2.2. Daniel Dennett a instrumentalismus	58
4.3. Funkcionalistická obhajoba lidové psychologie	60
4.3.1. Mnohonásobná realizovatelnost	61
4.3.2. Logické a kauzální vztahy	64

4.4. Shrnutí.....	68
5. Závěr.....	69
6. Bibliografie.....	72

1. Úvod

Lidová, nebo též každodenní (*common sense*) psychologie může být obecně popsána jako jazyk, nebo způsob, jakým mluvíme o mysli a jakým vysvětlujeme myšlení a jednání nás samých a ostatních pomocí mentálních pojmů, jakými jsou přesvědčení, přání, záměry, naděje, obavy a řada dalších. Lidová psychologie nám tímto umožňuje spolu komunikovat, vysvětlovat naše motivace a chování druhých lidí, stejně tak jako pochopit jejich motivace a jednání. Konečně nám umožňuje činit relativně úspěšné předpovědi takového chování.

Jako taková je lidová psychologie významným tématem filozofie mysli, která usiluje o pochopení toho, jak jsou vysvětlení a předpovědi lidové psychologie vytvářena a jakou mají povahu a formu. Především pak usiluje o objasnění toho, nakolik jsou tato vysvětlení a predikce přesné a nakolik odpovídají našemu chápání funkcí mysli a mozku, které v současnosti se stále větší úspěšností poskytuje věda.

Problémy, které jsou s takovýmto srovnáním spojené a nesnáze, které tradičně provázely většinu snah o vysvětlení a redukci mentálních pojmů lidové psychologie na pojmy fyzikální, pak vedly některé filozofy k názoru, že k takové redukci nedojde. Že k ní dojít nemůže z toho důvodu, že lidová psychologie je ve své podstatě radikálně chybným vysvětlením funkcí mysli, a její pojmy tedy ani nelze identifikovat s pojmy přesných a predikčně úspěšných vysvětlení vědy. Lidová psychologie tak nenalezne místo v přesnějším obrazu mysli a bude i se svým slovníkem opuštěna, nahrazena a *eliminována* vyspělou vědeckou teorií.

Toto je stanovisko *eliminativního materializmu*. Eliminativní materialisté tvrdí, že jelikož lidová psychologie ve skutečnosti nevysvětluje téměř nic o práci mozku, ani o detailech průběhu takových psychologických procesů, jako je například paměť, bude nejlépe od ní zcela upustit. Jelikož je lidová psychologie natolik neúspěšná a jelikož za svou několika tisíciletou historii neprošla téměř žádným vývojem, který by dával naději možnosti jejího zpřesnění, postihne ji pravděpodobně stejný osud, jako i další „lidové“ modely vysvětlení (například lidovou fyziku), které byly v minulosti nahrazeny úspěšnějšími vysvětleními vyzrálých vědeckých teorií.

Tato práce se bude zabývat rozborem a obhajobou eliminativního materializmu, a to především v podobě, v jaké jej v osmdesátých letech a později

rozpracovali Paul a Patricia Churchlandovi. Ti zastávají stanovisko, že lidová psychologie je chybnou teorií sloužící k vysvětlování a předpovídání lidského chování, která se ve srovnání s úspěšnější neurobiologickou teorií ukazuje být zcela nedostatečná, a bude proto v budoucnosti eliminována. Tento názor se pro svou radikálnost pochopitelně setkal s velkým množstvím kritiky, která se jej pokusila ukázat jako zcela chybný nebo dokonce nemožný. V rámci této práce se pokusím doložit, že taková kritika často vychází z nepochopení přesného stanoviska eliminativního materializmu, není dostatečně opodstatněná, anebo se opírá o nezdůvodněné apriorní předpoklady. Hlavním cílem této práce je předvést, že navzdory své radikálnosti a protiintuitivnosti představuje eliminativní materialismus validní a legitimní stanovisko v debatě o statutu lidové psychologie v současné filozofii mysli. Tento záměr budu sledovat ve třech částech, do kterých je tato práce členěna.

První část se bude věnovat historii eliminativního materializmu a vývoji, který vedl k jeho současné podobě. Nejdříve budou stručně představeny změny, ke kterým v polovině 20. století došlo ve filozofii vědy a pojetí vědeckých teorií, které umožnily a značně ovlivnily formulování stanoviska eliminativního materializmu. Následně budou představeny myšlenky raných eliminativních materialistů, kterými byli Willard V. Quine, Paul Feyerabend a Richard Rorty.

Druhá část se již zaměří na eliminativní materialismus, jak jej formulovali manželé Churchlandovi. Nejprve vysvětlím, proč by podle této pozice měla být lidová psychologie vnímána jako teorie a jaké to má dopady pro otázku jejího statutu. Následně představí jednotlivé argumenty pro neúspěšnost a chybnost lidové psychologie a pro důvody k její eliminaci, které Churchlandovi uvádějí. V této souvislosti budou rozebrány případy dalších v minulosti eliminovaných lidových teorií a bude nastíněno, jaká poučení lze z těchto případů vyvodit pro situaci lidové psychologie. Dále budou představeny konkrétní příklady neúspěšnosti lidově psychologických vysvětlení v oblasti paměti, mentálních nemocí a chápání atypických a absurdních přesvědčení, která mohou různí jedinci zastávat. Na závěr druhé části pak bude zkoumána problematika jazykové povahy reprezentací, která se s lidovou psychologíí úzce pojí a představuje podle Churchlandových pro otázku jejího statutu závažný problém.

Třetí a poslední část se pak zaměří na některé významné argumenty vznesené proti stanovisku eliminativního materializmu a na způsoby, jakými se s nimi může

eliminativní materialismus vyrovnat. Rozebrány budou protiargumenty simulační teorie, instrumentalismu, funkcionalismu a řady dalších kritik. Jak jsem již zmiňoval výše, hodlám se zaměřit spíše na apriorní formy argumentace na obhajobu lidové psychologie, které se snaží ukázat program eliminativního materializmu jako nerealizovatelný. Tyto námitky se pokusím ukázat jako neopodstatněné a míjející se svým účelem.

2. Historie eliminativního materializmu

Termín „eliminativní materialismus“ (nadále EM) se poprvé vyskytl v článku Jamese W. Cornmana „On Elimination of ‚Sensations‘ and Sensations“¹ z roku 1968, ve kterém se Cornman kriticky vymezuje proti pozici Richarda Rortyho² tímto termínem označovanou.³ Vyjádření myšlenek EM lze nicméně nalézt již v knize C. D. Broada *The Mind and its Place in Nature* z roku 1925.⁴ Broad zde pod názvem „čistý materialismus“ představuje možný přístup k psychofyzickému problému, který tvrdí, že mentální stavy a vlastnosti se ve skutečnosti nevztahují k ničemu ve světě. Následně tuto pozici poměrně rychle zavrhuje jako samu sebe vyvracející předpokladem existence chybných percepce a přesvědčení o mentálních stavech, které jsou samy mentálními stavy.⁵

Podrobnější rozvedení a argumentaci ve prospěch pozice EM lze nalézt až v druhé polovině dvacátého století u filozofů jako jsou W. V. O. Quine, Paul Feyerabend a již zmiňovaný Richard Rorty.

Tento vývoj byl do značné míry ovlivněn a de facto umožněn změnami v dobové filozofii vědy a v pojetí vědeckých teorií a jejich vztahu k pozorování. V tomto ohledu byly značně významné *Duhem-Quinova teze o nedourčenosti teorií*, Quinův *holismus* a *ontologický relativismus*. V následující podkapitole nejprve tyto změny v rámci filozofie vědy stručně představím a následně ukáži jejich dopad na formování EM.

2.1. Vliv filozofie vědy na podmínky vzniku eliminativního materializmu

Duhem-Quineova teze tvrdí, že žádnou hypotézu není možné testovat izolovaně, ale vždy pouze ve spojení s podpůrnými hypotézami, které předpokládá a celou teorií, jíž je součástí.⁶ Ani neúspěšné testování hypotézy pak nedovoluje jasně

¹ James W. Cornman, „On the Elimination of ‚Sensations‘ and Sensations“, *The Review of Metaphysics* 22, č. 1 (1968): 15–35.

² Richard Rorty, „Mind-Body Identity, Privacy, and Categories“, *The Review of Metaphysics* 19, č. 1 (1965): 24–54.

³ Rorty následně toto označení přijal za vlastní. Stejně tak o několik let později učinil i P. M. Churchland, čímž se označení „eliminativní materialismus“ ustálilo. Viz *Ibid.*; Richard Rorty, „In Defense of Eliminative Materialism“, *The Review of Metaphysics* 24, č. 1 (1970): 112–21; Paul M. Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, *The Journal of Philosophy* 78, č. 2 (1981): 67–90.

⁴ Charlie D. Broad, *The Mind and Its Place in Nature* (London: Paul, Trench, Trubner, 1925).

⁵ *Ibid.*, 607–11.

⁶ Viz Willard V. Quine, „Dvě dogmata empirismu“, in *Co je analytický výrok?*, Jaroslav Peregrin a Stanislav Sousedík (Praha: Oikoymenh, 1996), 79–99; Kyle Stanford, „Underdetermination of Scientific Theory“, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Winter 2017 (Metaphysics Research Lab,

identifikovat konkrétní část teorie, kterou je třeba změnit, protože neumožňuje porovnání jednotlivých výroků se smyslovými daty, jak předpokládal logický pozitivismus. Tato skutečnost vedla k *holistickému* pojetí vědeckých teorií, podle kterého nejsou nositeli empirického významu jednotlivé výroky, ale právě teorie, anebo dokonce, jak píše Quine, „věda jako celek.“⁷ Tuto myšlenku Quine názorně ilustroval svým příkladem *sítě přesvědčení*, který ve článku „Dvě dogmata empirismu“ představil takto:

Celý soubor našeho poznání nebo přesvědčení, a to od nejběžnějších otázek geografie nebo historie po nejhlubší zákony atomové fyziky, nebo dokonce čisté matematiky a logiky, si lze představit jako člověkem zprostředkovanou síť, která se dotýká zkušenosti jen svými okraji. Na základě jiného přirovnání bychom vědu mohli připodobnit silovému poli, jehož okrajové podmínky jsou naše zkušenosti. Nesoulad se zkušeností na periferii nás pak vede k přizpůsobení vnitřní struktury pole.⁸

Jak z tohoto příkladu a dalšího Quineova rozpracování holismu dále vyplývá, nelze v tomto pojetí jednoznačně rozlišit mezi teoretickými a empirickými tvrzeními. Ty tvoří nerušené kontinuum od smyslové zkušenosti blízkých výroků na periferii, až po silně abstraktní výroky v centru sítě. Za předpokladu, že jsme ochotní provést dostatečně radikální změny ve zbytku sítě, je tedy možné de facto libovolný výrok udržet jako pravdivý. Na druhou stranu však rovněž platí, že žádný výrok není nerevidovatelný.⁹

Jak upozorňuje Churchlandová, zpochybnila Duhem-Quineova teze pozitivistickou koncepci empiricky „daného“ jako základu poznání a ukázala možnost revize vět na observační úrovni za předpokladu dostatečných změn na úrovni teorie.¹⁰

To nás přivádí k dalšímu významnému posunu v rámci filozofie vědy, který měl vliv na EM, totiž k *vztahu teorie a pozorování*. Zatímco pozitivistické pojetí považovalo

Stanford University, 2017), <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/scientific-underdetermination/>.

⁷ Quine, „Dvě dogmata empirismu“, 96.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid., 97.

¹⁰ Patricia S. Churchland, *Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the Mind-Brain*, Reprint edition (Cambridge, Mass.: A Bradford Book, 1989), 267.

teorie spíše za „vhodné prostředky k systematizaci dat zkušenosti“¹¹, které byly empiricky dané, je pro post-quinovské myslitele, a tedy i eliminativní materialisty, pozorování určováno teorií a „fakta a zkušenosti se stávají závislými na teoriích, jež o nich činíme.“¹² Anebo v silnější formulaci: „význam jednotlivých teoretických pojmů je funkcí sítě zákonů a teorií, ve které se vyskytují.“¹³ Což je vlastně již podstatou Quineovy teze *ontologické relativity*, podle které je možné ontologické otázky pokládat a zodpovídat pouze relativně k nějaké teorii v pozadí, nikoli samy o sobě.¹⁴

Churchlandová shrnuje změny ve filozofii vědy nastalé důsledkem Duhem-Quineovy teze následovně:

Empirické základy vědy a poznání obecně nejsou absolutní a navždy dané; jsou to spíše základy relativní ke konkrétnímu rámci, který je určuje. Co je bráno jako pozorovatelný základ (*observable base*) se bude vyvíjet a měnit spolu s tím, jak se bude vyvíjet a měnit teorie. Jakákoliv observační věta může být, pod tlakem vyvíjející se teorie, vnímána jako nepravdivá.¹⁵

Jak tedy tyto tendence ve filozofii vědy dospěly do formulace EM? Upuštění od pozitivistického „postulátu adekvátnosti teorie vůči faktům“¹⁶ a odmítnutí těchto faktů jako empiricky „daných“ umožnilo eliminativistům přistupovat k mentálním či fyzickým předmětům¹⁷ jako k předmětům zaváděným teoriemi, kterých jsou součástí. Takto vnímané nebyly již tyto entity nadále přímo spojeny s empirickými daty, které by se různé teorie snažily s rozdílnou mírou úspěšnosti vysvětlovat. Staly se nástroji, které byly teoriemi postulovány za účelem vysvětlení skutečnosti a „předpovědi budoucí

¹¹ Jiří Nosek, *Mysl a tělo v analytické filozofii: úvod do teorií psychofyzického problému*. (Praha: Filosofia, 1997), 96.

¹² Ibid.

¹³ Churchland, *Neurophilosophy*, 266. Překlad vlastní.

¹⁴ Willard V. Quine, „Ontologická relativita“, in *Obrat k jazyku: druhé kolo: jazyk, myšlení a svět v názorech postanalytických filosofů*, ed. Jaroslav Peregrin (Praha: Filosofia, 1998), 47–82.

¹⁵ Churchland, *Neurophilosophy*, 270. Překlad vlastní. Originál: „Empirical foundations of science and knowledge generally are not absolute and forever fixed; rather, they are foundations only relative to a particular encompassing network. What counts as the observable base will evolve and change as theory evolves and changes. Any observation sentence may, under pressure from evolving theory, be seen as false.”

¹⁶ Nosek, *Mysl a tělo v analytické filozofii*, 95.

¹⁷ Nosek zmiňuje, že stejně jako mentální entity je možné eliminovat rovněž fyzikální entity, nicméně že tato pozice je komplikovanější a přináší více problémů, a tak tedy tento „eliminativní mentalismus“ ve filozofii mysli v současnosti nikdo nezastává. Viz Ibid., 93.

zkušenosti na základě zkušenosti předchozí,¹⁸ a jejichž existence tak závisela na jejich pragmatické užitečnosti. Staly se možnými kandidáty pro eliminaci. Churchlandová ve spojitosti s touto situací píše o „osvobození filozofie mysli od nutnosti držet beze změny současné významy určitých slov.“¹⁹

Nosek zase upozorňuje na to, že již ve starším reduktivním materialismu (reprezentovaném především teorií identity J. J. C. Smarta²⁰ a dalších) je implicitně obsažená možnost eliminace mentálních entit, avšak že z metodologických důvodů tohoto kroku není schopna. Jelikož totiž teorie identity vycházela z novopozitivistického pojetí vědeckých teorií, a tedy chápala mentální entity jako empiricky dané, nebyla schopna je prohlásit za neexistující. Mohla nanejvýše redukovat je popisující mentální termíny na termíny fyzikální. Oproti tomu EM pojímající mentální entity jako závislé na teoriích, které o nich činíme, v podstatě z teoretické redukce učinil teoretickou eliminaci.²¹ Proto také Nosek hodnotí EM jako úsilí o „překonání problémů, do nichž se dostala teorie psychofyzické identity při pokusu o redukci mentálních entit na entity fyzické.“²²

Výše zmíněné změny ve filozofii vědy měly i další podstatný následek pro možnost vzniku EM. Jak totiž vyplývá z Quineova příkladu *sítě přesvědčení* a z jeho dalších rozpracování tohoto problému, nevztahuje se holismus pouze na vědecké teorie, ale na „celý soubor našeho poznání a přesvědčení.“²³ Tedy dokonce i na každodenní uvažování a koncepty zdravého rozumu (*common sense*),²⁴ kterého je věda prodloužením a pokračováním.²⁵ Významnou implikací tohoto rozvedení *sítě přesvědčení* i na přesvědčení zdravého rozumu je to, že i tato přesvědčení jsou teoretické povahy a jako taková nejsou jiná nebo privilegovanější, než kterékoli jiné objekty.²⁶ Tuto

¹⁸ Quine, „Dvě dogmata empirismu“, 97.

¹⁹ Churchland, *Neurophilosophy*, 275. Překlad vlastní.

²⁰ Viz J. J. C. Smart, „Sensations and Brain Processes“, *The Philosophical Review* 68, č. 2 (1959): 141–56.

²¹ Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 94–96.

²² *Ibid.*, 94.

²³ Quine, „Dvě dogmata empirismu“, 96. Kurzíva vlastní.

²⁴ Pojem „zdravého rozumu“ (*common sense*) se úzce pojí s problematikou lidové psychologie, a proto s ním budu v následujícím textu musel i nadále operovat. Chtěl bych zde tedy učinit terminologické vymezení: pro originální termín „common sense“ budu v následujícím textu užívat buď českého překladu „zdravý rozum“, anebo volnějšího překladu „každodenní“.

²⁵ Viz Quine, „Dvě dogmata empirismu“, 98; Willard V. Quine, *Word and Object* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2013), 3; Willard V. Quine, „The Scope and Language of Science“, in *The Ways of Paradox, and Other Essays*, (New York: Random, 1966), 220.

²⁶ Viz Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 97–98.

skutečnost zdůrazňuje i Churchlandová, protože zrušení ostré hranice mezi vědeckým a nevědeckým otevřelo možnost pro to, že „soubor vět, které je možné [při řešení problému] revidovat, zahrnuje nejen běžně pojímanou vědu, ale i naše každodenní přesvědčení.“²⁷ Tyto entity už dokonce nyní podléhají změnám s tím, jak se mění ostatní místa *sítě přesvědčení*: již nepředpokládáme, že Země je placatá, nebo že inteligentní design organismů předpokládá inteligentního stvořitele; stejně tak je tedy možné, že přesvědčení zdravého rozumu o mentálních entitách (např. neprostorovost, imateriálnost, intencionalita, fenomenalita, nepochybnost, bezprostřední obeznámenost, privátnost) se ukáží být nadále neudržitelné.²⁸ Význam těchto dvou bodů se jasněji ukáže v následujících kapitolách o moderním EM Patricie a Paula Churchlandových.

Konečně posledním významným vlivem na formování EM je text Wilfreda Sellars z roku 1956 „Empiricism and the Philosophy of Mind“.²⁹ Zde Sellars představuje názor, že náš koncept mentálního může být odvozen z primitivního konceptuálního rámce (který získáváme z naší kultury), namísto z přímé obeznámenosti s naší myslí.³⁰ Sellarsův význam je vyzdvihován jak Richardem Rortym, který se na jeho vliv přímo odkazuje,³¹ tak i dalšími eliminativními materialisty.³²

Po tomto vymezení předpokladů vzniku a rozpracování EM se nyní blíže zaměřím na teorie některých jeho ranných představitelů, a to konkrétně W. V. Quina, Paula Feyerabenda a Richarda Rortyho.

2.2. Quine a nadbytečné entity

Hlavní iniciátor výše popisovaných změn ve filozofii vědy, W. V. O. Quine, se vyjma diskuse umožňující vznik EM rovněž zapojil i do diskuse v rámci tohoto nově

²⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 264. Překlad vlastní.

²⁸ Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 97.

²⁹ Wilfrid Sellars, Richard Rorty, a Robert Brandom, *Empiricism and the Philosophy of Mind* (Cambridge, Mass.; London: Harvard University Press, 1997).

³⁰ Viz William M. Ramsey, „Eliminative Materialism“, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Winter 2016 (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016), <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/materialism-eliminative/>.

³¹ Rorty, „Mind-Body Identity, Privacy, and Categories“, 27.

³² Paul M Churchland, *A Neurocomputational Perspective: The Nature of Mind and the Structure of Science* (Cambridge (Mass.): MIT Press, 1989), 130; Churchland, *Neurophilosophy*, 301.

vznikajícího směru a ve své knize *World and Object*³³ z roku 1960 se v krátké pasáži vyjádřil i k otázce psychofyzického problému. Píše zde, že obhajoba existence mentálních stavů může být pouze taková, že jejich předpoklad, podobně jako předpoklad molekul, „má nějaký nepřímý systematický přínos pro vývoj teorie.“³⁴ Dodává nicméně, že podobný přínos je potenciálně dosažitelný i za pomoci předpokladu stavů fyziologických. Tuto úvahu následně uzavírá otázkou: „Tělesné stavy existují tak jako tak; proč přidávat další?“³⁵

V následujících odstavcích však Quine zpochybňuje, že by eliminativní přístup k mentálním stavům měl nějaký výraznější přínos, nebo že by se významně lišil od předešlých reduktivních koncepcí. Pokládá si otázku, zda fyzikalismus mentální stavy odmítá, nebo zda je vysvětluje jejich identifikací s fyzikálními stavy, a shrnuje, že mezi těmito přístupy není podstatný rozdíl.³⁶ I v případě, že by mentální stavy byly eliminovány, výrazy jako „Jones cítí bolest“ a „Jones je rozhněvaný“ zůstanou stejné; co se změní je, že namísto v mentalistickém kontextu budou chápány v kontextu fyzikalistickém.

Quineova konečná pozice odkazuje k hlubšímu problému v rámci raného eliminativizmu. Na tomto místě se mu ovšem nebudu věnovat a vrátím se k němu až na konci této kapitoly po představení myšlenek zbylých dvou ranných eliminativních materialistů.

2.3. Feyerabend a nesouměřitelné teorie

Eliminativistický postoj Paula Feyerabenda vychází z jeho předpokladu, že materialistické vysvětlení mysli je v příkrém rozporu s každodenním pojetím mentálních entit, které je ve své podstatě imateriální. Jakýkoliv úspěch materializmu v otázce mysli by tedy de facto ukázal každodenní psychologii jako chybnou.³⁷

³³ Quine, *Word and Object*.

³⁴ *Ibid.*, 243.

³⁵ *Ibid.*, 244. Překlad vlastní.

³⁶ *Ibid.*, 244–45.

³⁷ Viz Paul Feyerabend, „Materialism and the Mind-Body Problem“, *The Review of Metaphysics* 17, č. 1 (1963): 49–66; Paul K Feyerabend, „Comment: Mental Events and the Brain“, *The Journal of Philosophy* 60, č. 11 (1963): 295–96.

Toto Feyerabendovo stanovisko je do značné míry spojeno s jeho konceptem *nesouměřitelnosti vědeckých teorií*.³⁸ Ten lze ve značně zjednodušené podobě popsat následovně: dvě teorie jsou nesouměřitelné, pokud jsou konceptuálně neslučitelné, tedy pokud „hlavní koncepty jedné nemohou být definované na základě primitivních deskriptivních termínů druhé, nebo být s těmito termíny spojeny pomocí odpovídajících empirických tvrzení. Důsledkem toho je nemožné nesouměřitelné teorie formálně redukovat.“³⁹

Právě teorie materializmu a mentalizmu vnímá Feyerabend jako nesouměřitelné. To jednak na základě výše zmíněného rozporu mezi materializmem a mentalizmem a rovněž kvůli tomu, že mentalizmus a každodenní psychologie, podle Feyerabenda, nedovolují změnu významu mentálních termínů, která by tento nesoulad mezi jednotlivými teoriemi dokázala odstranit.⁴⁰

Feyerabend ve spojitosti s tímto rovněž upozorňuje na značnou provázanost mentalistické teorie s naším každodenním psychologickým slovníkem. Z toho důvodu odmítá argumenty poukazující na „zdánlivou“ nesmyslnost či proti-intuitivnost materialistického pojetí mysli. Tato nesmyslnost či proti-intuitivnost materializmu je totiž pouze výsledkem současného konceptuálního rámce, který by byl v případě přijetí materializmu eliminován a s ním také „nesmyslnost“ materialistických konceptů.⁴¹

Jak tedy Feyerabend navrhuje řešit nesouměřitelnost mentalistické a materialistické teorie? Jak již bylo zmíněno, nemůže být mezi nesouměřitelnými teoriemi rozhodnuto na základě empirických kritérií a ani na sebe nemohou být vzájemně redukovány. Lze tedy pouze *holisticky* porovnávat jednotlivé slovníky

³⁸ Viz Paul K. Feyerabend, „Realism, Rationalism and Scientific Method“, in *Philosophical Papers. Realism, Rationalism and Scientific Method Vol. 1 Vol. 1*, 1981, 44–96; Eric Oberheim a Paul Hoyningen-Huene, „The Incommensurability of Scientific Theories“, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Winter 2016 (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016), <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/incommensurability/>; Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 98–100.

³⁹ Stanford, „Underdetermination of Scientific Theory“. Překlad vlastní. Originál: „By calling two such theories incommensurable, Feyerabend meant that they were conceptually incompatible: The main concepts of one could neither be defined on the basis of the primitive descriptive terms of the other, nor related to them via a correct empirical statement. As a consequence, it is impossible to reduce incommensurable theories formally.“ Viz Stanford, „Underdetermination of Scientific Theory“; Feyerabend, „Realism, Rationalism and Scientific Method“, 90.

⁴⁰ Feyerabend, „Realism, Rationalism and Scientific Method“, 90; Feyerabend, „Materialism and the Mind-Body Problem“, 58.

⁴¹ Feyerabend, „Materialism and the Mind-Body Problem“, 50–53.

(mentalistický a materialistický) a rozhodnout se pro jeden namísto druhého na základě určitých výhod, které tento přináší.⁴² To je ovšem možné pouze, pokud bude oběma přístupům umožněno své slovníky dostatečně rozvinout, což podle Feyerabenda dobová kritika materialistické pozici neumožňovala.

Feyerabendova argumentace ve prospěch EM totiž v konečném důsledku usilovala především o prokázání *možnosti* materialistického vysvětlení mysli. Jak ovšem Feyerabend upozorňuje, i tato potenciální možnost byla terčem ostré kritiky. Píše však, že tato kritika není z podstaty nesouměřitelnosti mentalismu a materialismu možná, a aby byl materialismus vyvrácen, „muselo by být prokázáno, že takto uspořádaný jazyk [mentalismu] bude svět popisovat přesněji a efektivněji než jakýkoliv jazyk, který by materialista mohl vytvořit“⁴³, což podle něj není z principu možné dokázat. Argumenty proti materialismu pak podle něj „usilují o kritiku teorie *dříve*, než byla tato teorie rozvinuta dostatečně detailně na to, aby ukázala svou sílu.“⁴⁴ Tento postup ovšem podle Feyerabenda nejen neopodstatněně vyvrací možnost materialismu, ale stojí proti samé možnosti rozvoje vědění, která je uskutečnitelná pouze prozkoumáváním množství alternativních vysvětlení následným budováním teorií, které spolu mohou být srovnávány.

2.4. Rorty a nadbytečné slovníky

Rortyho eliminativní snahy vycházejí z rozpracování *teorie identity* do přístupu, který Rorty sám nazývá formou „zmizení“ (*disappearance form of the identity theory*).⁴⁵ Podobně jako Feyerabend i Rorty tvrdí, že apriorní argumentace proti teorii identity a možnosti redukce mentálních entit na fyzikální vychází ze současného stavu jazyka, jakým mluvíme o mysli a kategorizací v tomto jazyce obsažených. Upozorňuje však, že „takové empirické výsledky, které by ukázaly procesy v mozku a počitky (*sensations*) jako identické, by s sebou rovněž přinesly změny ve způsobu, jakým mluvíme. Takové změny by učinily dosavadní kategorizace zastaralými.“⁴⁶

⁴² Feyerabend, „Materialism and the Mind-Body Problem“.

⁴³ Ibid., 57. Překlad vlastní.

⁴⁴ Ibid., 66. Překlad vlastní.

⁴⁵ Rorty, „Mind-Body Identity, Privacy, and Categories“, 26–28.

⁴⁶ Ibid., 24–25. Překlad vlastní.

Pokud by tedy byla vskutku prokázána identita mentálního a fyzického a to, co běžně označujeme jako mentální entity, se ukázalo být typy mozkových procesů, bylo by podle Rortyho možné eliminovat mentalistický slovník slovníkem neurofyzologie, a to bez ztráty schopnosti popisovat a předvídat. Rorty připodobňuje mentální entity k démonům, které šamani domorodých kmenů mohou používat k vysvětlení nemocí. Stejně jako mentální entity mohou být rovněž démoni začleněni do poměrně komplexní teorie a mohou relativně úspěšně sloužit k vysvětlení a predikci jevů ve světě. Avšak na základě současné empirické vědy a v zájmu jednoduchosti vysvětlení nepovažujeme demony za skutečné, čímž se zároveň vyhýbáme řadě problémů s takovou ontologií spojených. Ve stejné situaci mohou být podle Rortyho i mentální entity.⁴⁷

Další příklad, který Rorty používá, je srovnání mezi mentálními entitami a stoly. Stav našeho současného empirického poznání nám říká, že „to, co lidé označují jako ‚stoly‘ není ničím jiným, než shluky molekul.“⁴⁸ Tato informace však nevedla k eliminaci slova „stůl“ z našeho běžného slovníku a jeho nahrazení empiricky přesnějším termínem. Jak ovšem Rorty tvrdí, k tomuto nahrazení by mohlo dojít a naše schopnost popisovat a předvídat by tím nebyla nikterak umenšena. Důvod, proč k tomu nedošlo, je pouze nepohodlí spojené s takovouto radikální změnou našeho běžného slovníku. Rozdíl mezi démony a stoly je pouze v tom, jak ochotní jsme vyřadit jedny z našeho slovníku oproti druhým. Uvyklost mentálním termínům a nepohodlí spojené s jejich případným vyřazením z jazyka pak nemá žádné dopady na naši schopnost popisovat a předvídat a nezakládá samostatnou existenci mentálních entit, jako něčeho odlišného od mozkových procesů.⁴⁹

Jak upozorňuje Nosek, liší se Rorty od ostatních eliminativních materialistů v otázce *reference* teoretických termínů.⁵⁰ Zatímco ostatní eliminativisté tvrdí, že to, k čemu mentální termíny odkazují, neexistuje, zastává Rorty vycházející z teorie identity stanovisko, že „mentální termíny sice něco označují, ale to, co označují, nejsou mentální, nýbrž fyzické (mozkové) entity.“⁵¹ Takové stanovisko ovšem činí Rortyho verzi EM

⁴⁷ Ibid., 28–32.

⁴⁸ Ibid., 33. Překlad vlastní.

⁴⁹ Viz Rorty, „Mind-Body Identity, Privacy, and Categories“; Rorty, „In Defense of Eliminative Materialism“; Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 105–10.

⁵⁰ Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 105–8. Viz Ramsey, „Eliminative Materialism“.

⁵¹ Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 98.

značně problematickou, neboť tím je možné ji interpretovat „bud' jako teorii identity, která připouští existenci a teoretickou redukci mentálních entit, anebo jako silnou eliminativní verzi, která existenci ani redukci mentálních entit nepřipouští.“⁵² Rortyho pozice byla kvůli tomuto několikrát kritizována⁵³ a vedla k zproblematizování vztahu mezi redukcí a eliminací. Rovněž pak poukázala na nesoulad v rámci raných eliminativistických teorií, na který jsem upozornil již v podkapitole o Quinovi a kterému se budu krátce věnovat nyní, na závěr této kapitoly.

2.5. Problémy ranného eliminativního materialismu

Navzdory vnějším podobnostem se EM ve své ranné podobě ukázal být poměrně nejednotnou teorií, kterou bylo možné interpretovat dvěma způsoby. W. Lycan a G. S. Pappas ve svém článku „What Is Eliminative Materialism?“ v reakci na tuto skutečnost navrhuji dělení na *silný* EM, podle kterého mentální termíny k ničemu neodkazují (Quine, Feyerabend) a *slabý* EM, podle kterého odkazují pouze k mozkovým procesům (Rorty).⁵⁴ Jejich článek ovšem vznikl teprve jako reakce na Rortyho, a tak až do začátku sedmdesátých let nebyla takováto analýza a rozlišení EM k dispozici. To vedlo nejen k nejasnostem ohledně jádra eliminativistické pozice, ale i toho, jak významně se EM liší od reduktivního materialismu. Z tohoto pojmového zmatení se zrodila rovněž již zmiňovaná Quineova skepse ohledně dopadů redukce a eliminace ve vztahu k mentálním entitám.⁵⁵ Lze tedy tvrdit, že až na základě této kritiky se EM vypořádal s vnitřním prnutím v rámci jejich teorie, které, jak píše Ramsey, bylo přítomno ve většině děl ranných materialistů.⁵⁶

Avšak, jak upozorňuje Nosek:

(...) jejich společná metodologická základna jim umožňuje shodnout se v hlavním zaměření eliminativní teorie, které spočívá v kritičnosti vůči každému pokusu o dogmatizaci psychofyzického vztahu. Tomuto záměru, který nepřipouští kompromis

⁵² Ibid.

⁵³ Cornman, „On the Elimination of ‚Sensations‘ and Sensations“; William G. Lycan a George S. Pappas, „What Is Eliminative Materialism?“, *Australasian Journal of Philosophy* 50, č. 2 (1972): 149–59; Steven Savitt, „Rorty’s Disappearance Theory“, *Philosophical Studies* 28, č. 6 (1975): 433–36.

⁵⁴ Lycan a Pappas, „What Is Eliminative Materialism?“ Stejně rozlišení používá rovněž Jiří Nosek. Viz Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*.

⁵⁵ Ramsey, „Eliminative Materialism“.

⁵⁶ Ibid.

mezi kritikou a dogmatem, mezi teorií a faktem, podléhá za oběť právě mentalismus, nikoli naturalismus. Neboť zatímco z mentalistického hlediska se rozdíly mezi mentálním a fyzickým jeví jako nepřekonatelné a neslučitelné, jako fakta, jeví se z naturalistického hlediska tyto rozdíly jako relativní a v každé jejich relaci - „vnitřní - vnější“, „soukromé - veřejné“, „revidovatelné - nerevidovatelné“ apod. - napadnutelné jako kterékoli jiné teoretické konstrukty.⁵⁷

K tomuto tématu ve vztahu k EM, totiž jeho kritice vůči relativní dogmaticčnosti mentalistického stanoviska a snaze vyvracet teorie „dříve, než jsou schopny projevit svou sílu,“ se hodlám v průběhu této práce ještě několikrát vrátit. Vnímám jej totiž jako jeden z hlavních problémů kritiky EM. Na tomto místě není ovšem pro jeho hlubší rozvedení místo, a proto jej prozatím opustím a přesunu se k závěru tohoto historického úvodu.

2.6. Shrnutí

V současnosti jsou nejspíše nejvlivnějšími zastánci EM manželé Paul a Patricia Churchlandovi. Článek „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“⁵⁸ z roku 1981 je považován za zakládající text *moderního* eliminativního materialismu. Vlivná kniha Patricie Churchlandové *Neurophilosophy*⁵⁹ z roku 1986 pak zase poukázala na možnost, že rozvíjející se neurověda by mohla být pro EM značnou podporou. Vyjma manželů Churchlandových je pak nutno zmínit ještě práci Stephena Stiche z roku 1983 *From Folk Psychology to Cognitive Science: The Case Against Belief*,⁶⁰ představující jeho syntaktickou teorii mysli eliminující sémantické vlastnosti mentálních stavů.⁶¹

Tyto přístupy moderního EM se ovšem oproti výše představeným koncepcím liší ohledně toho, co považují za potenciální předmět eliminace. Doposud probírané přístupy ranného EM se zaměřovaly spíše na mentální stavy v podobě „pocitů bolesti“⁶²

⁵⁷ Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 102.

⁵⁸ Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“.

⁵⁹ Churchland, *Neurophilosophy*.

⁶⁰ Stephen P. Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science: The Case against Belief* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1986).

⁶¹ Teorie Paula a Patricie Churchlandových a Stephena Stiche budou podrobněji představeny v následující kapitole.

⁶² Quine, *Word and Object*.

či „počitků“ (*sensations*).⁶³ Jejich argumentace má tedy blíže spíše k eliminativistickému stanovisku vůči *kváliím* zastávanému některými současnými filozofy.⁶⁴ Oproti tomu EM Churchlandových a Stiche považuje za cíl eliminace *lidovou psychologii* (*folk psychology*) a s ní spojené *propoziční postoje* (*propositional attitudes*). Důvod, proč jsem se zde zabýval ranným EM je ten, že představuje teoretické počátky moderního EM, který z něj vychází.⁶⁵ Představení ranného EM tak ilustrovalo některé aspekty a problémy EM jako celku, ke kterým se v průběhu práce budu i nadále vracet.

Jelikož je však předmětem této práce *moderní* EM, představovaný především manželi Churchlandovými, budu-li v následujících kapitolách hovořit o EM, budu mít na mysli spíše tu z jeho podob, spojenou s kritikou lidové psychologie a propozičními postoji.

⁶³ Rorty, „Mind-Body Identity, Privacy, and Categories“; Rorty, „In Defense of Eliminative Materialism“.

⁶⁴ Daniel C. Dennett, „Why You Can't Make a Computer That Feels Pain“, in *Brainstorms: Philosophic Essays on Mind and Psychology* (Montgomery, Vt.: Bradford Books, 1978); Daniel C. Dennett, „Quining Qualia“, in *Mind and Cognition: A Reader*, William G Lycan (Oxford: Basil Blackwell, 1990), 519–47; Valerie G. Hardcastle, *The Myth of Pain* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1999).

⁶⁵ Churchland se ve svém článku „Eliminative Materialism and Propositional Attitudes“ přímo odkazuje na výše zmíněné texty Feyerabenda a Rortyho. Viz Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, 67. Patricia Churchlandová se zas v poměrně nedávném rozhovoru z roku 2015 vyjadřuje k vlivu, jaký na jejich teorii v počátku měly myšlenky Richarda Rortyho. Viz Bruno Mölder a Patricia S. Churchland, „Neuroscience Is Relevant for Philosophy“, *Problemos* 88, č. 88 (7. říjen 2015): 176–86.

3. Moderní eliminativní materialismus

Eliminativní materialismus je teze, že naše přirozené (*common-sense*) pojetí psychologických fenoménů tvoří radikálně falešnou teorii, teorii tak fundamentálně defektní, že jak principy, tak i ontologie této teorie budou spíše nahrazeny než postupně redukovány kompletní neurovědou. Naše vzájemné porozumění, a dokonce naše introspekce budou pak moci být rekonstruovány v konceptuálním rámci kompletní neurovědy, tj. takové teorie, od níž můžeme očekávat, že bude daleko mocnější než lidová psychologie, kterou nahradí, a podstatně integrovanější do přírodních věd vůbec.⁶⁶

Takto představuje Paul Churchland EM ve svém zakládajícím článku „Eliminative Materialism and Propositional Attitudes“. Verze EM, kterou Paul Churchland spolu s Patricií Churchlandovou od počátku osmdesátých let rozvíjejí, tvrdí, že způsob, jakým běžně *vysvětlujeme a předvídáme* chování druhých (i nás samých), který je rovněž označován jako *lidová psychologie (folk psychology)*, je ve skutečnosti chybný. *Propoziční postoje (propositional attitudes)* jako *přesvědčení (belief)*, *přání (desire)*⁶⁷ a další,⁶⁸ které lidová psychologie používá, jsou podle manželů Churchlandových v nesouladu s naším neurálním uspořádáním, a tedy s vysvětleními poskytovanými neurovědou. Z toho důvodu budou v budoucnu vysvětlení lidové psychologie opuštěna ve prospěch vysvětlení poskytovaných neurovědou a lidová psychologie bude spolu se svými koncepty eliminována.

Jedním z ústředních bodů argumentace této verze EM je předpoklad *teoretické povahy lidové psychologie*, rovněž nazýván *teorie-teorie (theory-theory)*. Lidová psychologie je podle EM teorií a mentální stavy, především pak propoziční postoje, jsou teoretickými entitami, které jsou touto teorií postulovány. Takové pojetí umožňuje EM

⁶⁶ Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, 67. Překlad podle Nosek, *Mysl a tělo v analytické filosofii*, 111.

⁶⁷ Původní anglické „desire“ překládá jako „přání“ spíše než jako „touha“, kvůli přílišnému emocionálnímu zabarvení, které se s tímto druhým překladem pojí.

⁶⁸ Zde možno doplnit libovolný intencionální pojem sloužící pro vysvětlení chování (např. víra, přání, zájem, touha, strach, úcta apod.). Jak zmiňuje Churchlandová, představují *přesvědčení* a *přání* ústřední prvky v lidově psychologických vysvětleních. Z toho důvodu se moderní eliminativní materialisté omezují primárně na tyto dva pojmy, a stejně tak učiním v rámci této práce i já. Viz Churchland, *Neurophilosophy*, 299.

srovnání lidové psychologie se soupeřící teorií neurovědy a nahrazení neúspěšné teorie i s jejími koncepty teorií úspěšnější.

Jednotlivými body této argumentace se budu zabývat v rámci této kapitoly. Nejdříve se zaměřím na důvody pro teoretické pojetí lidové psychologie (2.1.). Zbytek kapitoly pak bude věnován jednotlivým důvodům pro tvrzení, že lidová psychologie je teorií zásadně defektní.

3.1. Lidová psychologie jako teorie

Jak již bylo zmíněno, představuje lidová psychologie „každodenní rámec pro porozumění mentálním stavům a procesům,⁶⁹ a tedy pro vysvětlení a predikci jednání druhých i nás samých. Jedním z ústředních předpokladů EM je pak tvrzení, že tento rámec lidové psychologie má teoretickou povahu.⁷⁰

Podle eliminativních materialistů usiluje lidová psychologie, stejně jako každá teorie, o vysvětlení pravidelností ve světě; v jejím případě se jedná o pravidelnosti v pozorovatelném lidském chování. Za tímto účelem užívá sadu zobecnění, přibližných zákonů a konceptů, jakými jsou mentální stavy a propoziční postoje. Když pak vysvětlujeme chování druhých, činíme tak za pomoci hypotéz, zobecnění a zákonů lidové psychologie.

Této skutečnosti si nemusíme být vědomi, neboť tyto principy jsou silně zakořeněny v našem jazyce a kultuře.⁷¹ Jak Churchland zmiňuje, nejsme si při našem každodenním vysvětlování lidského chování vědomi všech principů a zamlčených premis lidové psychologie, které používáme.⁷² Nicméně, pokud jsme nuceni naše lidově psychologická vysvětlení blíže specifikovat, jsme většinou schopni dobrat se k nějakému obecnému zákonu. Prosté tvrzení:

(1) Petra má radost, že je venku hezky,

Ize detailněji rozvést jako:

⁶⁹ Ibid. Překlad vlastní.

⁷⁰ Viz Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“; Churchland, *Neurophilosophy*, 295–311.

⁷¹ Paul M. Churchland, *Matter and Consciousness* (Cambridge, Mass: MIT Press, 1999), 59.

⁷² Ibid., 56–62.

(2) Petra *doufala*, že bude venku hezky. Petra *zjistila*, že je venku hezky. A tedy, Petra *má radost*, že je venku hezky.

Když bychom byli nuceni takovéto vysvětlení objasnit, učinili bychom tak nejspíše s odkazem k obecnému zákonu znějícím přibližně takto:

(3) *Doufá-li* někdo, že bude venku hezky **a** zjistí-li, že je venku hezky, **pak** bude mít radost, že je venku hezky.

Co je na tomto zobecnění důležité, je skutečnost, že má *logickou formu* a lze jej rovněž formálně zapsat:

(4) $\exists x \exists p [(x \text{ doufá, že } p) \wedge (x \text{ se dozví, že } p)] \Rightarrow (x \text{ má radost, že } p)$

Jak upozorňuje Churchland, je takováto formulace velmi blízká formulacím obecných zákonů v jiných vědeckých teoriích, a vlastně je přímo kopíruje. Jako příklad uvádí, že nahrazením propozičních postojů ve větě (4) adekvátními „numerickými postoji“ získáme fyzikální zákon:

(5) $\exists x \exists f \exists m [(x \text{ má hodnotu } m) \wedge (\text{na } x \text{ působí síla } f)] \Rightarrow (x \text{ se zrychluje o } f/m)]^{73}$

Zobecnění lidové psychologie mohou mít nicméně i komplexnější podobu. Rád bych zde uvedl ještě jeden často užívaný příklad, který navíc pracuje s pojmy *přesvědčení* a *přání*:

(6) Kdykoli *si přeje* jedinec přivodit stav *s*, **a** *má přesvědčení*, že udělat *p* je způsob, jak přivodit *s*, **a** *má přesvědčení*, že *je schopen udělat p*, **pak**, pokud vyloučíme rozporná přání či preferované strategie, jedinec *přivedí p*.

Ve formalizované podobě pak:

(7) $\exists x \exists s \exists p [(x \text{ si přeje } s) \wedge (x \text{ má přesvědčení, že (pokud } p \text{ pak } s)) \wedge (x \text{ je schopen přivodit } p)] \Rightarrow (\text{pokud vyloučíme rozporná přání či preferované strategie, } x \text{ přivedí } p)$

⁷³ Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, 70–72.

Jak tedy lze vidět, v každodenním vysvětlení lidského chování lze nalézt vyjádření pravidelností ve světě a zobecnění, která mají logickou strukturu a jsou formalizovatelná do podoby zákonů. Tyto zákony tedy podle *teorie-teorie* tvoří jádro lidové psychologie. Naučili jsme se jim spolu s jazykem v rámci socializace do našich společenství,⁷⁴ a od nich odvozujeme konkrétní hypotézy a jednotlivá vysvětlení lidského chování.⁷⁵

Může být namítnuto, že oproti vědeckým teoriím není lidová psychologie zdaleka tak systematizovaná a jasně vymezená. Toto tvrzení ovšem nutně nevyvrací její teoretickou povahu, pouze z ní činí špatnou teorii.⁷⁶ Na druhou stranu je rovněž možné tvrdit, že teoretický rámec lidové psychologie je značně komplexní a je tím, z čeho se později vyvinuly teorie vědecké psychologie.⁷⁷ Touto debatou o oprávněnosti *teorie-teorie* se budu zabývat v pozdějších kapitolách (4.1.). Pro účely následující argumentace bych pozici EM prozatím shrnul tvrzením Paula Churchlanda, že vysvětlení lidové psychologie jsou stejně obecného druhu, jako ta, která se typicky vyskytují ve vědách.⁷⁸

Pojetí lidové psychologie jako teorie stojí v základu pozice EM, protože skrze něj se z termínů mentalistického slovníku, tedy z našich každodenních výrazů pro mentální stavy, stávají *teoretické termíny*. Jejich význam je pak určován stejným způsobem, jako význam všech teoretických termínů obecně, totiž na základě sítě zákonů, principů a zobecnění, ve kterých se vyskytují.⁷⁹

⁷⁴ Churchlandová zmiňuje možnost, že náš mozek a naše mysl mohou být vrozeně disponovány vytvářet tuto lidovou teorii podobně jako lidovou fyziku nebo lidovou termodynamiku. Viz Churchland, *Neurophilosophy*, 302.

⁷⁵ Jedná se v podstatě o deduktivně-nomologický model odvození vysvětlení ze sady obecných zákonů. V knize *Matter and Consciousness* z roku 1984 ještě Churchland toto označení explicitně používá. Nicméně již v článku z roku 1989 od deduktivně-nomologického modelu upouští, a to jak v rámci lidové psychologie, tak vědeckého vysvětlení obecně. Problémem deduktivně-nomologického modelu je podle něj snaha reprezentovat vědění sadou vět či propozičních postojů, což je ústřední bod Churchlandovy kritiky lidové psychologie a Fodorovy teorie „jazyka myšlení“. Problémem reprezentace vědění pomocí sady vět (3.4.) se hodlám zabývat v pozdějších částech této práce. Proto jsem v rámci zjednodušení výkladu základních témat EM zůstal u pojetí blízkému deduktivně-nomologickému pojetí lidové psychologie. Viz Churchland, *Matter and Consciousness*, 56–58; Paul M. Churchland, „Folk Psychology and the Explanation of Human Behavior“, in *A Neurocomputational Perspective: The Nature of Mind and the Structure of Science* (Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1992), 111–28.

⁷⁶ Případnou úspěšností či neúspěšností lidové psychologie se budu zabývat v následujících oddílech.

⁷⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 301.

⁷⁸ Churchland, „Folk Psychology and the Explanation of Human Behavior“, 121.

⁷⁹ Churchland, *Matter and Consciousness*, 56. Viz též Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, 69; Churchland, *Neurophilosophy*, 301–2. Churchlandová ve vztahu k teoretickému pojetí mentálních termínů přímo odkazuje na vliv myšlenek W. Sellarsa a P. Feyerabenda probírané v první kapitole. Viz Sellars, Rorty, a Brandom, *Empiricism and the Philosophy of Mind*; Feyerabend, „Materialism and the Mind-Body Problem“; Feyerabend, „Comment“.

EM zde vychází ze *síťové teorie významu (network theory of meaning)*, která byla do značné míry ovlivněna Quinovým *holismem* a konceptem *sítě přesvědčení*.⁸⁰ Význam jednotlivých teoretických termínů není podle této teorie dán přímým pozorováním a měřením (která podle Quine-Duhemovy teze nejsou možná), ani definicemi, které z nich vycházejí, ale jejich vztahy s ostatními teoretickými entitami a především zákony, které tyto vztahy popisují. Tak například „plně rozumět výrazu ‚elektrické pole‘ znamená být obeznámen se sítí teoretických principů, ve kterých se tento výraz vyskytuje. Ty nám dohromady říkají, co elektrické pole je a co dělá.“⁸¹ Definice individuálních teoretických termínů se následně mohou měnit s tím, jak je upravována zastřešující teorie. EM pak tvrdí, že vzhledem k teoretické povaze lidové psychologie se totéž vztahuje i na naše každodenní mentální termíny.⁸²

Nyní je možné shrnout, že *teorie-teorie* zbavuje lidovou psychologii její privilegované pozice. Rovněž ukazuje, že navzdory její zakořeněnosti v kultuře, jazyce a každodenních intuicích není lidová psychologie imunní vůči empirickým zjištěním a případné redukci nebo eliminaci úspěšnější teorií. Mentální stavy a propoziční postoje, coby teoretické termíny, pak také nejsou empiricky dané, ale závisí na zastřešující teorii a mohou být spolu s ní a její ontologií nahrazeny jinými termíny s vyšší explanační a predikční silou. V tomto případě by nahrazující teorií a ontologií byla kompletní neurověda. *Teorie-teorie* tedy v tomto smyslu podle slov Patricie Churchlandové „umožňuje oprostít se od omezující epistemologie a svazující filozofie mysli.“⁸³

Na závěr je ovšem potřeba zdůraznit, že *teorie-teorie* není sama o sobě argumentem pro EM, je ale kompatibilní s většinou prominentních pozic současné filozofie mysli. Jak píše Paul Churchland:

[Psychofyzický problém] se stává otázkou vztahu ontologie jedné teorie (lidové psychologie) k ontologii jiné teorie (kompletní neurovědy); hlavní filozofické přístupy k psychofyzickému problému se následkem toho ukazují být rozdílnými očekáváními

⁸⁰ Viz Quine, „Dvě dogmata empirismu“.

⁸¹ Churchland, *Matter and Consciousness*, 56. Překlad vlastní.

⁸² Viz Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“; Churchland, *Neurophilosophy*, 342–46. Churchland, *Matter and Consciousness*, 56–62.

⁸³ Churchland, *Neurophilosophy*, 310. Překlad vlastní.

toho, co budoucí výzkum odhalí o interteoretickém statusu a integritě lidové psychologie.⁸⁴

Teorie identity předpokládá, že lidová psychologie bude i se svou ontologií plynule redukována na kompletní neurovědu. Dualismus zas tvrdí, že je neredukovatelná na neurovědu, protože lidské chování má nefyzikální původ. Funkcionalismus rovněž zastává neredukovatelnost lidové psychologie, ovšem na základě toho, že funkcionální uspořádání jejích vysvětlení může být produktem velkého množství fyzických systémů a není možné jej redukovat na principy vlastní pouze některým z nich.⁸⁵ Taktéž EM nevidí možnost pro redukcii lidové psychologie na neurovědu, to ovšem z důvodů, že tato starší teorie je „příliš nepřehledná a nepřesná na to, aby mohla interteoretickou redukcii přežít.“⁸⁶

Jak vyplývá z předchozích odstavců, má EM, podobně jako jemu konkurující stanoviska, značně hypotetický charakter. Jedná se vlastně o predikci toho, co se stane s lidovou psychologií v moment, kdy budeme mít k dispozici dostatečně rozvinutou neurovědní teorii, a tedy o stále značně otevřenou empirickou otázku. EM ovšem rovněž předkládá argumenty a důvody, proč podle něj lidová psychologie představuje radikálně chybnou teorii a proč bude v budoucnosti eliminována ve prospěch kompletní neurovědy. Těmito argumenty se budu zabývat ve zbytku této kapitoly.

3.2. Argumenty z povahy lidových teorií

V předchozí podkapitole bylo zmiňováno, že lidová psychologie je hluboce a dlouhodobě zakořeněna v našem uvažování, jazyce a kultuře. EM se ve své argumentaci snaží poukázat na to, že tato starobylost by měla být důvodem k obezřetnosti, neboť z tohoto důvodu představuje lidová psychologie stagnující teorii, která zůstala podstatně nezměněnou po dobu posledních dvou až tří tisíc let. „Lidová psychologie starých Řeků je v podstatě lidovou psychologií, kterou používáme i dnes a nejsme skrze ni výrazně lepší ve vysvětlování lidského chování, než byl Sofoklés.“⁸⁷

⁸⁴ Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, 72. Překlad vlastní.

⁸⁵ Viz podkapitola o protiargumentech funkcionalizmu a teze *mnohonásobné realizovatelnosti* (4.3.)

⁸⁶ Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, 72. Překlad vlastní.

⁸⁷ Ibid., 75. Překlad vlastní.

Strnulost lidové psychologie sama o sobě ještě není důvodem pro její eliminaci. „Dokonalé teorie, nejspíše, nemají potřebu se vyvíjet.“⁸⁸ Jak se ovšem EM snaží ukázat, není lidová psychologie zdaleka dokonalou teorií.⁸⁹ Vzhledem ke komplexnosti vysvětlovaných jevů je nepravděpodobné, že by „starověcí pastýři a jezdcí na velbloudech, jejichž spekulace byly vetkány do lidové psychologie,“⁹⁰ byli schopni tyto jevy vysvětlit adekvátně. Jak podotýká Churchland,⁹¹ je to nejspíše tato komplexnost vysvětlovaného, nikoliv správnost vysvětlení, díky které si lidová psychologie zachovala své postavení v situaci, kdy byla většina ostatních *lidových teorií* opuštěna ve prospěch úspěšnějších vysvětlení.

Tato „induktivní inference založená na historii lidových teorií“⁹² je dalším důvodem, který EM předkládá pro možnou budoucí eliminaci lidové psychologie. Zakládá se právě na výše zmíněném pozorování, že většina lidových teorií jako lidová fyzika, lidová biologie, lidová astronomie a další se ukázaly jako chybné. Je tedy silně nepravděpodobné, že by se lidová psychologie, i s ohledem ke složitosti vysvětlované domény, ukázala být platnou teorií.

Zde je nutno zmínit, že toto stanovisko EM není zcela neproblematické a byla vůči němu vznesena kritika. Horgan a Woodward⁹³ upozorňují, že lidová psychologie jistě prochází určitým vývojem. Evropané dvacátého století například vysvětlují chování skrze „situační“ faktory, spíše než za pomoci dlouhodobých charakterových typů a osobnostních vlastností, jak tomu bylo ve stoletích osmnáctém a devatenáctém. Poukazují rovněž na řadu nových objevů v oblasti teorie kognitivní psychologie, pracujících s propozičními postoji *přesvědčení* a *přání*.⁹⁴

K tomuto poslednímu bodu lze namítnout, že EM netvrdí, že by lidová psychologie byla ve všech svých aspektech chybná a nespolehlivá teorie. Takováto pozice by tvář v tvář explanační a predikční úspěšnosti lidové psychologie po dosavadní dobu jejího působení pravděpodobně nebyla udržitelná. Není tedy vyloučeno, že by

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Těmito argumenty se budu blíže zabývat ve zbytku této kapitoly.

⁹⁰ Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*, 229. Překlad vlastní.

⁹¹ Churchland, *Matter and Consciousness*, 46.

⁹² Ramsey, „Eliminative Materialism“.

⁹³ Terence Horgan a James Woodward, „Folk Psychology is Here to Stay“, *The Philosophical Review The Philosophical Review* 94, č. 2 (1985): 197.

⁹⁴ Viz Richard E. Nisbett a Lee Ross, *Human Inference: Strategies and Shortcomings of Social Judgement* (Englewood Cliffs; London: Prentice-Hall, 1980).

mohla kognitivní teorie vycházející z lidové psychologie přinést nové objevy a poznatky. Co však EM tvrdí, je, že lidová psychologie ve svých ústředních předpokladech trpí řadou nedostatků, které se projeví v moment, kdy je aplikována mimo oblasti myšlení, v jejichž vysvětleních je tradičně úspěšná (například vysvětlení duševních nemocí, myšlení výrazně odlišných kultur a další).⁹⁵

Výše zmíněné myšlenky EM ve vztahu k historii lidové psychologie a historii lidových teorií obecně ovšem podle mého soudu nevyžadují výraznější obhajobu, neboť jistě nenesou hlavní argumentační tíhu EM a nemají lidovou psychologii přímo vyvracet. Mají spíše ilustrovat možnost, že i tato lidová teorie se navzdory své intuitivní platnosti může ukázat neplatnou a být, podobně jako ostatní lidové teorie, v budoucnosti eliminována.⁹⁶

Nejspíše nejlepší ilustraci takové možnosti eliminace lidové teorie, která se navíc podobně jako lidová psychologie, zdála intuitivně platná, je příklad eliminace aristotelské mechaniky, či spíše *teorie impetu*, newtonovskou klasickou mechanikou. Aristotelská mechanika tvrdí, že „těleso bude pokračovat v pohybu tehdy a pouze tehdy, pokud na něj kontinuálně působí síla, která jej do pohybu uvádí.“⁹⁷ *Teorie impetu* nebo také *teorie vtištěné síly* byla úprava původní Aristotelovy teorie. Jejím cílem bylo vysvětlit pohyb vržených těles, který byl pro původní teorii problematický, neboť bez kontinuálně působící síly by mělo takové těleso spadnout. Podle *teorie impetu* je vrženému tělesu vtištěna síla (*impetus*), která jej udržuje v pohybu po dobu letu. S tím, jak se tato vtištěná síla vyčerpá, těleso postupně padá k zemi.

Jak upozorňuje Churchlandová, nebyla tato teorie newtonovskou mechanikou redukována, ale byla jí eliminována. Nic v Newtonově teorii neodpovídá konceptu *impetu* z původní teorie. Těleso je silou uváděno do pohybu, ale nikoliv již v pohybu udržováno. Podle prvního Newtonova zákona se těleso bude samo pohybovat, dokud na něj nebude vyvinuta jiná síla. K pádu vrženého tělesa pak dochází právě proto, že je na něj takováto síla vyvinuta třením. Potenciálně možným adeptem na pojem

⁹⁵ Viz Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“; Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*, 92–110. Některými z těchto neúspěchů lidové psychologie se budu zabývat v následující podkapitole (3.3.).

⁹⁶ Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*, 229–30. Překlad vlastní.

⁹⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 289. Překlad vlastní.

odpovídající *impetu* v nové teorii by mohla být *hybnost*, ta ovšem „není *silou*, zatímco být silou bylo celým smyslem *impetu*.“⁹⁸

Co je na tomto příkladu zajímavé ve vztahu k lidové psychologii je, že teorie *impetu* se ukázala být ve značné míře zakořeněná v běžných intuicích o mechanice. Ve svém textu z roku 1983 Michael McCloskey⁹⁹ ukázal, že jedinci bez hlubšího zázemí v klasické mechanice jsou ve svých výpovědích i ve svých reakcích vzhledem k pohybujícím se tělesům spíše aristoteliky než newtonovci. V experimentu, v němž měly subjekty za běhu upustit předmět tak, aby dopadl na vyznačené místo, 49 % z nich předmět pustilo přesně nad vyznačeným místem v domnění, že ten spadne kolmo dolů. Oproti tomu pouhých 45 % správně vědělo, že předmět bude při pádu rovněž pokračovat v pohybu vpřed ve směru běhu. Navíc, co se týče slovních výpovědí, měly subjekty tendenci vysvětlovat pohyb vržených těles za pomoci konceptů blízkých vtištěné síle. Dokonce i když ve svých vysvětleních používali pojem „*hybnost*“, bylo to ve smyslu síly působící pohyb tělesa, a tedy mu rozuměli spíše jako původnímu „*impetu*“.

Churchlandová upozorňuje, že tento příklad je obzvláště důležitý, protože ukazuje, že lidová teorie může být neplatná i navzdory tomu, že se „zdá být samozřejmá a pozorovatelně pravdivá“, jako „kus skálopevného zdravého rozumu.“¹⁰⁰ Jak dodává McCloskey, je navzdory intuitivní zakořeněnosti takovéto lidové teorie možné měnit způsob jakým pozorujeme a vysvětlujeme jevy ve světě. Konkrétně toho lze dosáhnout cíleným rozbořením chybných intuic lidové teorie a demonstrací úspěšnosti newtonovské mechaniky.¹⁰¹

Jak jsem psal výše, cílem tohoto příkladu bylo poukázat, jak může intuitivně blízká lidová teorie být ukázána neplatnou a nahrazena teorií novou a úspěšnější. Churchlandová shrnuje hlavní body, které příklad lidové fyziky ilustrují v rámci debaty o eliminaci lidových teorií takto:

Zprvé, v průběhu redukce může jedna teorie nahradit a vyvrátit druhou; zadruhé, někdy je nahrazována a vyvracena *lidová teorie* pomocí níž ti, kdo jí zastávají, činí pozorování; zatřetí, navzdory své samozřejmosti může být lidová teorie ukázána jako

⁹⁸ Ibid. Překlad vlastní.

⁹⁹ Michael McCloskey, „Intuitive Physics.“, *Scientific American* 248, č. 4 (1983): 122–30.

¹⁰⁰ Churchland, *Neurophilosophy*, 291. Překlad vlastní.

¹⁰¹ McCloskey, „Intuitive Physics.“

nesprávná; a za čtvrté, s tím, jak se nově získaná teorie stává povědomou, může být rutinně používána namísto staré teorie.¹⁰²

Po této ukázce úspěšné historické eliminace lidové teorie se již mohu přesunout na konkrétní problémy, se kterými se podle EM potýká lidová psychologie.

3.3. Neúspěchy lidové psychologie

Dalším okruhem důvodů pro eliminaci lidové psychologie, které EM předkládá, jsou specifické nedostatky a dlouhodobé neúspěchy ve vysvětlení konkrétních psychických fenoménů. Jak píše Stich,¹⁰³ vyvinula se lidová psychologie za účelem každodenního jednání s druhými v našem okolí. Není tedy překvapivé, že není tak úspěšná při aplikaci na atypické příklady, jako jsou duševní nemoci, relativně absurdní přesvědčení odlišných kultur či příslušníků nativních společenství.¹⁰⁴ Zároveň je pochopitelné, že nedostatky lidové psychologie pro ni historicky nepředstavovaly zásadní problém, protože s těmito exotickými případy nebyla často konfrontována. Tyto příklady nicméně poukazují na neúspěšnost jejích vysvětlení v momenty, kdy je aplikována na jiné psychické domény, než pro ni typické případy každodenního jednání.

O to problematičtější jsou pro lidovou psychologii eliminativisty hojně zmiňovaná selhání ve vysvětlení běžných psychologických fenoménů, jako jsou například paměť, učení, spánek, rozdíly v inteligenci a další.¹⁰⁵ Tím spíše, že u některých z těchto jevů, jako například u paměti a učení, se vysvětlení poskytovaná lidovou psychologií ukázala být v konfrontaci s neurovědou jako chybná.¹⁰⁶

V rámci této podkapitoly se hodlám nejprve zaměřit právě na příklad paměti a ukázat, jak byl její lidově psychologický koncept revidován v souvislosti s výzkumem v oblasti neurovědy. Následně se krátce zaměřím na problém „absurdních“ přesvědčení duševně nemocných jedinců a příslušníků nativních společností.

¹⁰² Churchland, *Neurophilosophy*, 291.

¹⁰³ Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*, 101.

¹⁰⁴ Viz *Ibid.*, 98–103.

¹⁰⁵ Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“, 73–74; Churchland, *Neurophilosophy*, 368–73; Churchland, *Matter and Consciousness*, 45–46.

¹⁰⁶ Churchland, *Neurophilosophy*, 368–73.

3.3.1. Paměť

Jak upozorňuje Churchlandová v *Neurophilosophy*,¹⁰⁷ představuje paměť oblast, ve které se vysvětlení lidové psychologie ukázala jako nedostatečná a byla následkem konfrontace s výsledky neurovědy dramaticky reformulována. Některé lidově psychologické koncepty pak byly dokonce zcela opuštěny. V tomto ohledu se již samotný pojem „paměti“ ukazuje problematický, neboť, jak se zdá, netvoří paměť *přírozený druh*, ale pod tímto původně jednotným označením zkoumá neurověda řadu arbitrárně spojených jevů, jakými jsou habituace, senzitivace, vtiskování, učení jedinou zkušeností, klasické podmiňování, operativní podmiňování a další.

Jako příklad uvádí Churchlandová jednak rozlišení mezi krátkodobou a dlouhodobou pamětí, které do jisté míry zpochybnilo dosavadní intuice o fungování paměti a vedlo k jejich reformulaci. Nicméně coby ještě radikálnější zpochybnění běžných předpokladů o paměti uvádí příklad pacientů trpících amnézií, kteří jsou stále schopni učit se novým komplexním úkonům. Co je na tomto příkladu pro Churchlandovou významné, je, že jej již v osmdesátých letech bylo možné podložit rozsáhlým neurologickým výzkumem.¹⁰⁸

Bádání v této oblasti počalo v roce 1957 se studií Scoville a Milnerové.¹⁰⁹ Jejich pacient H.M. podstoupil ve 27 letech za účelem zmírnění epilepsie operaci, která zahrnovala bilaterální resekci mediálního temporálního (spánkového) laloku a hipokampálních struktur. Následkem tohoto zákroku se u H.M. projevila neschopnost vytvářet jakékoliv nové vzpomínky (anterográdní amnézie) a rovněž nebyl schopen vybavit si některé vzpomínky z doby před operací (retrográdní amnézie). Zatímco jeho rané vzpomínky zůstaly beze změny, měl problém vybavit si některé události krátce před operací. Po operaci pak zapomněl vše krátce poté, co se to stalo: „nebyl schopný rozpoznat zaměstnance nemocnice, ani sám najít koupelnu a zdálo se, že si nepamatoval

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Churchlandová zmiňuje, že výzkum v oblasti krátkodobé a dlouhodobé paměti bohužel nepokročil dále než k jejich vysvětlení na behaviorální úrovni a nebyl schopen podat ucelený obraz jejich neurálních základů. O třicet let později je současná neurověda jistě schopna podat lepší obraz krátkodobé a dlouhodobé paměti. Jelikož je však cílem této kapitoly rekonstrukce původních argumentů EM, zaměřím se spíše na příklady, kterým Churchlandová věnuje více pozornosti. K současným neurovědním výzkumům krátkodobé a dlouhodobé paměti viz John Jonides et al., „The Mind and Brain of Short-Term Memory“, *Annual review of psychology* 59, č. 1 (2008): 193–224.

¹⁰⁹ Scoville, William B. a Milner, Brenda, „Loss of Recent Memory after Bilateral Hippocampal Lesions.“, *Journal of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry* 20, č. 1 (1957): 11–21.

nic ze svého každodenního života po operaci.¹¹⁰ Tato poškození se ovšem nijak nedotkla jeho percepčních schopností, ani jeho inteligence, která zůstala po operaci na stejné úrovni jako před ní – lehce nadprůměrná.

Pro EM je tento příklad významný proto, že navzdory své anterográdní amnézii byl H.M. schopný učit se novým dovednostem. S opakovanými pokusy u něj docházelo ke zlepšení jak v nekognitivních senzomotorických úlohách,¹¹¹ tak v úkolech vyžadujících kognitivní úsilí, jako je čtení zrcadlově obrácených slov,¹¹² nebo skládání hlavolamu hanojské věže.¹¹³ Navzdory jeho zvyšujícím se kompetencím v těchto činnostech si ovšem H.M. nepamatoval, že by se jim kdykoli dříve učil a nebyl si vědom, že by měl potřebné znalosti pro jejich provedení. V určitém smyslu H.M. nevěděl, že něco dělá (*knowing that*), ale věděl, jak to udělat (*knowing how*).

Tyto poznatky vedly k rozlišení *deklarativní paměti*, která sestává z vědomých vzpomínek a zakládá schopnost o nich referovat, a na druhé straně *procedurální paměti*, která je sadou naučených dovedností.¹¹⁴ Jak vyplývá z příkladu H.M. a podobně postižených pacientů, odpovídá toto rozlišení uspořádání mozku a obě tyto „paměti“ jsou obstarávány jinými neurálními systémy.¹¹⁵

Neurovědní výzkum pacientů s amnézií a s ním spojené rozlišení deklarativní a procedurální paměti tedy jasně ukazuje, že to, co chápeme jako „paměť“, je ve skutečnosti komplexnějším souborem jevů, než by se na první pohled mohlo zdát, a že tato lidově psychologická kategorie je do značné míry nepřesná. Zároveň pak ukazuje, jak může výzkum v oblasti neurovědy poukázat na problémy v pojmech lidové psychologie a vést k jejich výraznému přepracování.

¹¹⁰ Ibid., 14.

¹¹¹ Brenda Milner, „Amnesia Following Operation on the Temporal Lobes“, *Neurocase* 2, č. 4 (1996): 259–98; Suzanne Corkin, „Acquisition of Motor Skill After Bilateral Medial Temporal-Lobe Excision“, *NSY Neuropsychologia* 6, č. 3 (1968): 255–65.

¹¹² Neal J. Cohen a Larry R. Squire, „Preserved Learning and Retention of Pattern-Analyzing Skill in Amnesia: Dissociation of Knowing How and Knowing That“, *Science* 210, č. 4466 (1980): 207–10.

¹¹³ Cohen, Neal J. et al., „Different Memory Systems Underlying Acquisition of Procedural and Declarative Knowledge“, *Annals of the New York Academy of Sciences* 444, č. 1 (1985): 54–71.

¹¹⁴ Cohen a Squire, „Preserved Learning and Retention of Pattern-Analyzing Skill in Amnesia“; Cohen, Neal J. et al., „Different Memory Systems Underlying Acquisition of Procedural and Declarative Knowledge“.

¹¹⁵ Toto v osmdesátých letech relativně nové rozlišení se prokázalo jako funkční a je v současnosti obecně přijímáno. V současném psychologickém diskurzu se ovšem ujala alternativní terminologie *explicitní* (deklarativní) a *implicitní* (procedurální) paměti. Alena Plháková, *Učebnice obecné psychologie* (Praha: Academia, 2005), 205–14; Rita L. Atkinson et al., ed., *Psychologie*, 2., aktualiz. vyd., V Portálu 1 (Praha: Portál, 2003), 270, 286–90.

3.3.2. Duševní nemoci v důsledku poškození mozku

H.M. a změny v jeho paměti následkem operace nejsou jedinou ukázkou vlivu fyzického zásahu do mozku na duševní kapacity jedince. V *Matter of Consciousness*¹¹⁶ Churchland upozorňuje, že příklady poškození mozku představují oblast, které neurověda rozumí nejlépe, a to díky množství případů specifických poškození mozku, které je možné studovat. Zároveň pak takováto „abnormální“ psychologie demonstruje okruh problémů mimo klasický záběr lidové psychologie, ve kterém se její vysvětlení ukazují jako nedostatečná a někdy v nesouladu s vysvětleními neurovědy.

Churchland zmiňuje konkrétní příklady, jako je syndrom opomíjení (*hemineglect*), při kterém v následku poškození jedné mozkové hemisféry jedinci typicky přestávají vizuálně i prakticky věnovat pozornost levé polovině svého světa. Takovíto pacienti zpravidla přestanou vnímat polovinu svého zorného pole, nejsou si vědomi poloviny vlastního těla, a dokonce odmítají vlastnictví svých končetin. Jako další uvádí případy pacientů schopných rozsáhle a smysluplně psát, zatímco nejsou schopni číst, a to ani jimi napsaný text (*alexie bez agrafie*). Dále pak pacienty trpící slepozrakostí (*blind-sight*), kteří se prohlašují za slepé, aniž by utrpěli jakékoli poškození zrakového orgánu a jsou schopni s téměř stoprocentní úspěšností „uhádnout“ odpovědi týkajících se jejich zorného pole.¹¹⁷

Takovéto stavy je v rámci běžné lidově psychologické praxe obtížné vysvětlit, nebo dokonce chápat, protože porušují naše zakořeněná očekávání. Takováto vysvětlení by navíc byla často kontradiktorická nebo přinejmenším absurdní: jedinec vidí, zatímco je přesvědčen, že nevidí; je schopný psát, zatímco není schopný číst; odmítá vlastnictví končetin vycházejících z jeho těla a podobně. Tyto nedostatky lidové psychologie jsou o to výraznější, neboť neurověda byla schopná podat vysvětlení takovýchto fenoménů na základě rozsáhlého zkoumání fyzických poškození nervové soustavy a alespoň přibližné funkcionální mapy mozku.

¹¹⁶ Churchland, *Matter and Consciousness*, 46, 143–45.

¹¹⁷ Ibid.

3.3.3. Absurdní přesvědčení

Výše uvedené příklady nedostatků lidové psychologie se zaměřovaly na její neúspěchy ve vysvětlení abnormálních psychologických jevů vzniklých následkem určitého defektu (změny v kognici pacientů po operativních zásazích, nebo lézích na mozku). Stephen Stich ve své knize *From Folk Psychology to Cognitive Science* ovšem rozebírá rovněž přesvědčení zdravých jedinců, která pro lidovou psychologii stále představují problém, protože značně vybočují z její běžné sféry, a jsou tak vnímána jako „absurdní“ nebo naprosto nevyjádřitelná pomocí jejího slovníku.¹¹⁸

Stich upozorňuje, že příklady takovýchto absurdních přesvědčení jsou relativně časté a mohou se týkat také normálně uvažujících jedinců (netrpících žádným mentálním defektem), kteří ovšem vycházejí z drasticky odlišných politických, náboženských nebo metafyzických doktrín. Takovou situaci ilustruje příkladem studenta prvního ročníků filozofie, který se nově seznamuje s netradičním přesvědčením George Berkeleyho, že židle, stoly a veškerý fyzický svět jsou tvořeny idejemi. Jak Stich podotýká, první reakce takového studenta zpravidla bývá, že Berkeley musel být pomatenec, pakliže zastával takovýto absurdní názor. Až po dostatečném seznámení s dobovým kontextem, východisky a argumenty a s komplexní sítí přesvědčení, ze které tento názor vychází, se Berkeleyho přesvědčení může ukázat jako smysluplné a dokonce platné.

Jiným příkladem absurdního přesvědčení, se kterým Stich rozsáhleji pracuje, jsou některé názory příslušníků nativních společenství, jako je například přesvědčení etnika Nuerů, že obětní okurka používaná při některých rituálech je ve skutečnosti vůl.¹¹⁹ Postoje, které lidé typicky zaujmají k takto exoticky znějícím názorům, se ve své podstatě neliší od výše zmiňovaných reakcí studenta filozofie na Berkeleyho idealismus.

Jednou z možností je takováto přesvědčení označit za pomatená. Věta jako, „obětní okurka je ve skutečnosti vůl,“ je sama o sobě natolik rozporuplná a v nesouladu s tolika dalšími přesvědčeními, která zastáváme, že jedinec, který ji tvrdí, musí nutně používat radikálně odlišná odvozovací schémata než my. Tato schémata navíc musí přehlížet řadu tolika zcela zjevných kontradikcí, které se s absurdními přesvědčeními pojí, že je nemůžeme brát jako racionálně fungující.

¹¹⁸ Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*, 98–110.

¹¹⁹ *Ibid.*, 98.

Na druhou stranu lze tato absurdní přesvědčení chápat jako vycházející ze značně odlišné sítě přesvědčení, než je ta naše. Je možné si představit, že přesvědčení, která vnímáme jako v rozporu s větou „obětní okurka je ve skutečnosti vůl,“ mohou být postupně pozměněna nebo opuštěna, následkem čehož se původně absurdní přesvědčení stane součástí relativně koherentního celku, který lze zcela racionálně zastávat.

Jak ale Stich upozorňuje, ani jeden z těchto přístupů není schopen poskytnout uspokojivé vysvětlení absurdních přesvědčení za pomoci lidové psychologie. V případě, že jim rozumíme jako výsledkům radikálně chybného usuzování, máme problém je pojímat a popisovat stejně, jako bychom to dělali u přesvědčení jedinců s racionálně fungujícími usuzovacími schématy. „Pokud je jedinec *natolik* odlišný od nás samých, máme tendenci si myslet, že *není možné říci*, co si ve skutečnosti myslí.“¹²⁰

V případě interpretace absurdních přesvědčení pomocí odlišných sítí přesvědčení je situace podobná. V případě, že budeme předpokládat síť natolik odlišnou od té naší, aby umožňovala zastávat původně kontradiktorická absurdní přesvědčení, bude pro nás opět problematické takováto přesvědčení popisovat stejnými větami našeho jazyka jako naše přesvědčení. Tyto věty, vycházející z odlišného kontextu, totiž nebudou schopny dostatečně vyjádřit původní významy přesvědčení příslušníků nativních etnik vyjádřené v jejich jazyce. Stich píše, že tato skutečnost je pro antropologii dlouhodobě palčivý problém, který řeší tím, že při popisování specifických praktik používá původní nativní terminologii. Tu je pak samozřejmě nutné doplňovat o rozsáhlé vysvětlení její interní struktury, toho, jak se používá a vztahuje k jiným praktikám a celku nativní kultury. Takováto činnost je sice komplikovaná, ale jak podotýká Stich, pro adekvátní vyjádření původních přesvědčení nezbytná:

Když se nativní systém přesvědčení a „způsoby života“ radikálně liší od našich, neexistuje žádná kratší cesta, jak charakterizovat jejich [příslušníků nativních etnik] kognitivní svět. Deskriptivní aparát lidové psychologie není uzpůsoben k tomu, aby se zabýval přesvědčeními příslušníků exotických společností.¹²¹

¹²⁰ Ibid., 101. Překlad vlastní.

¹²¹ Ibid., 102. Překlad vlastní. Originál: „When native belief systems and „forms of life“ differ radically from our own, there is no shorter way to characterize their cognitive world. The descriptive apparatus of folk psychology is not designed to deal with the beliefs of exotic folk.“

3.4. Jazyková povaha lidové psychologie

Posledním okruhem kritiky lidové psychologie, kterým se budu zabývat, je argumentace EM proti *větné (sentential) povaze* propozičních postojů a obecněji proti *větnému paradigmatu (sentential paradigm)* v otázce zpracování informací.¹²² Propoziční postoje jako přesvědčení a přání jsou určována větami, ke kterým se vztahují, a jejich „chování“ kopíruje logickou strukturu mezi významy těchto *obsahových vět (content sentences)*. Tak například Aristotelovo přesvědčení, že Sokrates je člověk je pouze vyjádřením určitého Aristotelova vztahu k větě „Sokrates je člověk.“ Toto přesvědčení je pak logicky spjato s jiným Aristotelovým přesvědčením, že všichni lidé jsou smrtelní, a to na základě významů obsahových vět propozičních postojů. Je názorem řady filozofů myslí, že je nepravděpodobné, aby tato větná syntaktická struktura propozičních postojů byla adekvátním způsobem realizována v rámci naší neurální architektury.¹²³

Churchlandová uvádí následující čtyři principy větného přístupu ke zpracování informací:

- 1) Přesvědčení, přání a další kognitivně relevantní vnitřní stavy mají obsah, který je určován pomocí vět. Takovéto určení je podle všeho možné díky izomorfismu mezi stavy jedince (jeho mozku) a relevantními obsahovými větami.
- 2) Teoreticky významné vztahy mezi kognitivními stavy jsou charakterizovány pomocí logiky. Logický popis vztahů mezi stavy jedince (jeho mozku) je možný díky výše zmíněnému izomorfismu. (Různí kognitivní vědci v tomto ohledu preferují různé logické teorie.)
- 3) Přejechy mezi jednotlivými kognitivními stavy jsou funkcí logických vztahů mezi větami určující tyto stavy. Tyto přechody budou v jednodušších případech sestávat z abduktivní nebo deduktivní inference. To je opět možné díky izomorfismu mezi stavy a větami.

¹²² Churchland, *Neurophilosophy*, 386–99.

¹²³ Viz Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“; Churchland, *Neurophilosophy*; William M. Ramsey, Stephen Stich, a Joseph Garon, „Connectionism, Eliminativism and The Future of Folk Psychology“, *Philosophical Perspectives* 4 (1990): 499–533; William M. Ramsey, *Representation Reconsidered*, 2007.

- 4) Hodnocení kognitivní úspěšnosti (racionality) systému je určováno mírou, do jaké jeho činnost odpovídá tomu, co preferovaná logická teorie tvrdí, že by měl ideálně dělat.¹²⁴

Ústředním problémem takového pojetí myšlení je vysvětlení předpokládaného izomorfizmu mezi mentálními stavy a větami, které je určují. Jedním z možných přístupů k této otázce, který se doposud těší značné popularitě, je Fodorova hypotéza *jazyka myšlení*.¹²⁵ Tento koncept se stal jedním z hlavních terčů kritiky ze strany EM,¹²⁶ proto se ve zbytku této podkapitoly budu zabývat především jím. Budu-li nadále hovořit o *větném přístupu* k mentálním stavům či reprezentacím, budu mít na mysli tu formu, opírající se o hypotézu jazyka myšlení.

V rámci této podkapitoly hypotézu jazyka myšlení nejdříve stručně představím, a následně se budu věnovat argumentům, které proti ní eliminativní materialisté (především Patricia Churchlandová) předkládají.

3.4.1. Hypotéza jazyka myšlení

Hypotéza jazyka myšlení je tezí, kterou Jerry Fodor představil v roce 1975 ve své knize *The Language of Thought*.¹²⁷ Podle této teorie je myšlení analogické jazyku a probíhá na základě mentálního jazyka, tzv. „mentálštiny“ (*mentalese*), což je symbolický systém se syntaxí a sémantikou realizovaný v mozku konkrétního organismu. Jednotlivým větám takového mentálního jazyka odpovídají *reprezentace*, které jsou

¹²⁴ Viz Patricia S. Churchland, „Language, Thought, and Information Processing“, *Noûs* 14, č. 2 (1980): 147–70; Churchland, *Neurophilosophy*, 386–87. Zde uváděný seznam je parafrází dvou rozdílných znění, které se v drobných aspektech liší. Vzhledem ke komplikovanosti některých formulací a uváděných definic zde raději uvádím i originální znění seznamu z knihy *Neurophilosophy*: 1. Like beliefs and desires, the cognitively relevant internal states are states that have content, where the content is identified via a sentence. The identification is presumed to be possible by virtue of an isomorphism holding between the states of the person (his brain) and the relevant sentences of a set. 2. The theoretically important relations between cognitive states are characterized by means of the resources of logic. These obtain in virtue of the aforementioned isomorphism. (Various theories of logic will be variously favored by cognitive scientists.) 3. The transitions between states are a function of the logical relations holding between the sentences identifying the states, which in the most straightforward case will consist of inference, abductive and deductive. Again, by virtue of the isomorphism. 4. The evaluation of the cognitive virtue (rationality) of a system is a function of the extent to which it succeeds in doing what the favored theory of state transition (i.e., theory of logic) says it ideally should do.

¹²⁵ Viz Jerry A. Fodor, *The Language of Thought* (New York: T.Y. Crowell, 1975); Jerry A. Fodor, „Fodor’s Guide to Mental Representation: The Intelligent Auntie’s Vade-Mecum“, *Mind* 44, č. 373 (1985).

¹²⁶ Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“; Churchland, *Neurophilosophy*, 386–400; Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*.

¹²⁷ Fodor, *The Language of Thought*.

nositeli intencionálních obsahů a mají sémantické vlastnosti.¹²⁸ Myšlením pak tato teorie rozumí (komputační) operace a manipulace s reprezentacemi, přičemž tyto operace a manipulace respektují sémantické a syntaktické vlastnosti jednotlivých reprezentací.¹²⁹

Mít v tomto případě určité přesvědčení, nebo obecně propoziční postoj, znamená být v určitém vztahu k větě mentálního jazyka (reprezentaci). Jedná se o stejnou situaci jako vztah propozičních postojů k jejich obsahovým větám popisovaný na začátku této podkapitoly (2.4.). Hypotéza jazyka myšlení ovšem chápe obsahovou větu jako mentální reprezentaci, která je zároveň neurální entitou.¹³⁰ Jelikož má ovšem rovněž sémantické vlastnosti, vstupuje do stejných vztahů a podléhá stejným logickým pravidlům, jako obsahová věta veřejného jazyka, která ji popisuje. Slovy Jerryho Fodora: „Kauzální role propozičního postoje zrcadlí sémantickou roli propozice, která je jeho předmětem.“¹³¹ Tímto způsobem zajišťuje jazyk myšlení izomorfismus mezi mentálními stavy a větami, které je popisují.

Než se posunu dále ke kritice Fodorova konceptu ze strany EM, představím ještě dva aspekty hypotézy jazyka myšlení, se kterými následná kritika pracuje. Prvním z těchto aspektů je Fodorovo tvrzení, že *jazyk myšlení je vrozený*. Struktura symbolického systému mentálštiny je „podle všeho určena vrozenou strukturou nervového systému,“¹³² a tedy je součástí přirozené výbavy myslících organismů a předchází učení se veřejného jazyka u lidí. Učení se prvnímu jazyku pak podle hypotézy jazyka myšlení probíhá přiřazováním pojmů ve veřejném jazyce k již přítomným pojmům mentálního jazyka. Fodor pro toto tvrzení uvádí následující argumentaci: učení se jazyku probíhá pomocí formování a potvrzování hypotéz a učení se významům jeho predikátů. Za tímto účelem ovšem již jedinec musí disponovat reprezentačním systémem, pomocí kterého je možné toto formování a potvrzování provádět a který umožňuje rozlišovat jednotlivé predikáty. Tímto systémem je právě jazyk myšlení.¹³³

¹²⁸ Fodor je v tomto ohledu ve vztahu k reprezentacím realistou a vychází z širší *reprezentační teorie vědomí (representational theory of mind)*.

¹²⁹ Murat Aydede, „The Language of Thought Hypothesis“, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Fall 2015 (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2015), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/language-thought/>.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Fodor, „Fodor’s Guide to Mental Representation“, 86.

¹³² Fodor, *The Language of Thought*, 78.

¹³³ Ibid., 55–64

Druhým aspektem je skutečnost, že *jazyk myšlení obsahuje potenciálně nekonečné množství reprezentací*. Mentální jazyk jako primární nástroj myšlení nutně umožňuje zastávat potenciálně nekonečné množství myšlenek. To je možné za pomoci rekombinace omezeného množství elementárních entit mentálního jazyka do potenciálně nekonečného množství nových propozic.¹³⁴

3.4.2. Infralingvistická katastrofa

Jako *infralingvistickou katastrofu* označuje Patricia Churchlandová problémy, které se pro větné paradigma pojí s vysvětlením kognice organismů bez zjevných jazykových kapacit.¹³⁵ Jak poukazuje, řada živočichů a jedinců, kteří nejsou uživateli jazyka (např. zvířata od primátů po hlavonožce; hluchoněmí, kteří se nikdy nenaučili jazyku; nebo nemluvněta) vykazují četné známky inteligentního jednání, které vyžaduje určitou dávku kognitivního úsilí. Této skutečnosti si je Fodor vědom a vysvětluje ji tvrzením, že jelikož je jejich jednání kognitivní, disponují tyto organismy jazykem myšlení, nebo jemu významně podobným reprezentačním systémem.¹³⁶

Takové tvrzení je ovšem podle Churchlandové problematické, a to ze dvou důvodů. Za prvé přisuzuje infralingvistickým organismům plnohodnotný jazyk s vlastní syntaxí, sémantikou a slovníkem.¹³⁷ Takový názor se, jak poukazuje Paul Churchland, dostává do potíží, jak vysvětlit, že ačkoli zvířata disponují takovým jazykem, díky kterému myslí, nevykazují podstatně významné schopnosti učení se jakémukoliv jazyku pro vyjádření jejich vnitřního jazyka majícího v podstatě tutéž strukturu.¹³⁸ Za druhé je pak tento přístup spojený se silnou formou nativismu a v důsledku vylučuje možnost učení konceptů. Jak již bylo zmíněno výše, je jazyk myšlení vrozený a učení se prvnímu jazyku probíhá přiřazováním pojmů tohoto jazyka k již přítomným pojmům jazyka myšlení. V mysli jedince nejsou od narození nutně všechny možné koncepty, ale jsou v ní uloženy konceptuální „atomy“ jejichž kombinací získáváme potenciálně nekonečné množství

¹³⁴ Viz Fodor, *The Language of Thought*, 31–32; Aydede, „The Language of Thought Hypothesis“.

¹³⁵ Viz Patricia S. Churchland, „A Perspective on Mind-Brain Research“, *The Journal of Philosophy* 77, č. 4 (1980): 185–207; Churchland, *Neurophilosophy*, 388–89.

¹³⁶ Fodor, *The Language of Thought*, 55–59.

¹³⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 389.

¹³⁸ Paul M. Churchland, „The Evolving Fortunes of Eliminative Materialism“, in *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*, ed. Brian P McLaughlin a Jonathan D Cohen (Malden, MA; Oxford: Blackwell, 2007), 160–81.

složitějších konceptů.¹³⁹ Churchlandová upozorňuje na to, že podle tohoto přístupu by byly i značně nové vědecké koncepty (nebo alespoň prvky těchto konceptů), jako jsou silová pole, kvarky, geny a další, již od narození přítomny v mentálním jazyce každého člověka, a to již od prehistorických lovců a sběračů.¹⁴⁰ To je dozajista těžko přijatelná představa.

Než se přesunu k dalšímu argumentu proti hypotéze jazyka myšlení, je potřeba dodat, že Fodor v pozdějším díle svou pozici zmírnil a upustil od silného nativismu, kritizovaného Churchlandovou. V knize *LOT 2*¹⁴¹ sice nadále hájí stanovisko, že *učení se* konceptům není možné, nicméně že je možné je *získávat* i jinými neracionálními způsoby. Takové neracionální získávání konceptů již ovšem neprobíhá na kognitivní úrovni, a tedy není záležitostí kognitivní psychologie.¹⁴²

Tato pozdější Fodorova revize jeho nativistického stanoviska by mohla být brána jako oslabení eliminativistické kritiky. Rovněž je nutné podotknout, že sama přítomnost nativismu v hypotéze jazyka myšlení jej nevyvrací, neboť platnost nativismu ve vztahu ke konceptům je dosud otevřenou empirickou otázkou. Kritiku ze strany Patricie Churchlandové je tak nejlépe vnímat jako poukázání na problémy, které s sebou větný přístup k propozičním postojům nese. To ovšem pozici EM významným způsobem neoslabuje, neboť za mnohem závažnější považuji argumenty Churchlandové, kterými se budu zabývat v dalších podkapitolách (3.4.3. a 3.4.4.).

3.4.3. Problém nevyslovených přesvědčení

Další otázkou, se kterou se větné paradigma lidové psychologie musí potýkat, jsou tzv. *nevyslovená přesvědčení (tacit beliefs)*.¹⁴³ Například Ondřej čekající na autobusové zastávce může momentálně zastávat přesvědčení „autobus přijede v poledne“. Vyjma tohoto aktuálního přesvědčení ovšem Ondřej drží i další přesvědčení, kterých si v současnosti není vědom, ale ke kterým by se jistě hlásil, kdyby na ně byl tázán, jako například, že „na této autobusové zastávce nestaví žádný parník.“ Toto je

¹³⁹ Fodor, *The Language of Thought*.

¹⁴⁰ Churchland, *Neurophilosophy*, 388–89.

¹⁴¹ Jerry A. Fodor, *LOT 2: The Language of Thought Revisited* (Oxford: Oxford University Press, 2008).

¹⁴² Viz Aydede, „The Language of Thought Hypothesis“.

¹⁴³ Viz William G. Lycan, „Tacit Belief“, in *Judgement and Justification* (New York: Cambridge University Press, 1988), 54–71.

příklad nevysloveného přesvědčení. Pro lidovou psychologii představují nevyslovená přesvědčení problém z toho důvodu, že jich člověk musí zastávat potenciálně nekonečné množství, které musí být uloženo v mozku.¹⁴⁴ Ondřej má totiž mimo přesvědčení o parnících i další přesvědčení, například že na zastávce nestaví ani galeony, galéry, gondoly apod.

Případným řešením tohoto problému je pokus omezit koncept nevyslovených přesvědčení tak, aby neimplikoval potenciálně nekonečné množství přesvědčení. Podle Churchlandové ovšem musí tato snaha vyřešit otázku, jak určit podmínky, podle kterých jedinec skutečně zastává „P“ jako nevyslovené přesvědčení. To se podle ní uspokojivě nepodařilo.¹⁴⁵

První možností je podle Churchlandové striktní řešení, které nevyslovená přesvědčení zcela odmítá. Tento přístup je ovšem problematický, neboť vylučuje i přesvědčení, která jsou přímými důsledky přesvědčení, jež jedinec aktuálně zastává. Ondřej například zastává přesvědčení, že všichni lidé jsou smrtelní a rovněž ví, že Sokrates je člověk. Jelikož ale Ondřej nikdy neabsolvoval základní kurz logiky a sám nad Sokratesem hlouběji nepřemýšlel, nikdy explicitně nevyvodil závěr, že „Sokrates je smrtelný.“ Jak upozorňuje Churchlandová, kdyby byl dotázán, okamžitě by se k závěru dobral a bylo by rovněž možné ukázat kauzální roli tohoto nevysloveného přesvědčení v Ondřejově chování (Ondřej by se v určitých situacích choval tak, jako by toto nevyslovené přesvědčení skutečně zastával). V takovém případě by však bylo možné tvrdit, že Ondřej celou dobu toto přesvědčení zastával, ač nebylo explicitně vyjádřeno. Z tohoto důvodu se striktní řešení jeví jako nepřijatelné.

Další možností by bylo rozlišit mezi větami s kauzálním vlivem na chování jedince, se kterými by jedinec potenciálně souhlasil – *skutečná nevyslovená přesvědčení*; a větami, které kauzální vliv nemají. Tak by skutečná nevyslovená přesvědčení mohla být mechanicky dedukována na základě ostatních zastávaných přesvědčení. Takové řešení s sebou ovšem nese řadu dalších problémů.

Jednak není nutně pravdivé, že každý jedinec bude souhlasit se všemi možnými logickými důsledky svých momentálních přesvědčení. Některá tvrzení budou příliš

¹⁴⁴ Viz první pravidlo větného paradigmatu výše (2.4.) o izomorfii mezi mentálními stavy jedince a obsahovými větami přesvědčení.

¹⁴⁵ Churchland, *Neurophilosophy*, 390–92.

složitá na to, aby je jedinec pochopil a rozpoznal jako důsledky svých přesvědčení, natož aby s nimi souhlasil. Jak navíc ukázali Nisbett a Ross, jsme si často nevědomi zjevných následků našich přesvědčení.¹⁴⁶

Rovněž je pak problematické určit, která aktuálně zastávaná přesvědčení konkrétně jsou významná pro dedukci dalších nevyslovených přesvědčení a stanovit, která přesvědčení jsou relevantní pro zodpovězení konkrétní otázky. Churchlandová upozorňuje, že v mnoha případech není zcela jasné, co má být vstupem odvozování nevyslovených přesvědčení, ani jakými kroky tento proces prošel. Tento problém úzce souvisí s otázkou přístupu k vědě a *frame problémem*, kterými se budu zabývat v dalším oddíle (2.4.5.), proto jej zde nebudu širěji rozebírat.

Churchlandová svou argumentaci k nevysloveným přesvědčením uzavírá tak, že vzhledem k problémům, které s sebou tento koncept nese a neúspěchu navrhovaných řešení je možné, že problém bude v samotné jeho formulaci. Nabízí se tak myšlenka, že větné paradigma lidové psychologie je neudržitelné a to, co je ukládáno v mysli, nejsou přesvědčení ve formě vět:

Co je uloženo, je něco jiného, něco, co může být verbálně kódováno, ale nemusí být, aby bylo kognitivně zapojeno. Tak tedy i věty, se kterými bylo explicitně souhlaseno [explicitní přesvědčení] nebo figurovaly ve vnitřní řeči [nevyslovená přesvědčení], nejsou uloženy jako věty.¹⁴⁷

Proto Churchlandová navrhuje prozkoumat jiné než větné reprezentační struktury, jako například prototypy,¹⁴⁸ obrazy¹⁴⁹ a rámce.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Nisbett a Ross, *Human Inference*.

¹⁴⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 392. Překlad vlastní. Originál: „What is stored is generally something else, something that may be verbally encoded on demand, but need not be verbally encoded to be cognitively engaged. Accordingly, even those sentences that have been explicitly assented to or that figured in silent speech are generally not stored as sentences.“

¹⁴⁸ Viz Eleanor H. Rosch, „On the internal structure of perceptual and semantic categories“, in *Cognitive Development and Acquisition of Language*, ed. Timothy E. Moore (San Diego: Academic Press, 1973), 111–44. Pro aktuálnější zpracování problematiky viz též James Hampton, „Prototype Models of Concept Representation“, in *Categories and Concepts: Theoretical Views and Inductive Data Analysis*, ed. van Mechelen, I. et al., Cognitive science series (San Diego, CA, US: Academic Press, 1993), 67–95.

¹⁴⁹ Viz Stephen M. Kosslyn, „Information Representation in Visual Images“, *Cognitive Psychology* 7, č. 3 (1975): 341–70. Pro aktuálnější zpracování problematiky viz též Stephen M. Kosslyn, William L. Thompson, a Giorgio Ganis, *The Case for Mental Imagery* (Oxford: Oxford University Press, 2010).

¹⁵⁰ Viz Minsky, Marvin, „A Framework for Representing Knowledge“, in *The Psychology of Computer Vision*, ed. Patrick Henry Winston (New York: McGraw-Hill, 1975), 211–77. Pro aktuálnější zpracování

3.4.4. Problém přístupu k vědění

Posledním argumentem, který Churchlandová předkládá¹⁵¹ proti jazykové povaze lidové psychologie, je problém přístupu k vědění nebo též *frame problém*, zmiňovaný výše (2.4.3.). Churchlandová se snaží ukázat, že ukládání informací v podobě vět (propozic) je značně neefektivní strategie. Tento přístup totiž není schopný adekvátně zodpovědět, jak by měl jím navrhovaný reprezentační systém určit, které z mnoha uložených informací jsou relevantní pro řešení konkrétního problému. Organismus vybavený takovýmto systémem by pak neustále čelil riziku, že nebude mít k dispozici relevantní informace, anebo že bude zahlcen nadměrným množstvím irelevantních informací.

Celou problematiku bude nejlépe, podobně jako to dělá Churchlandová, blíže představit příkladem přejatým od Daniela Dennetta:¹⁵²

Máme robota jednajícího na základě instrukcí, které mají podobu vět uložených v jeho programu. Cílem tohoto robota je přežít, k čemuž potřebuje baterii ležící ve vedlejší místnosti. V místnosti je ovšem vyjma baterie rovněž bomba, která má brzy vybuchnout. Robot tedy vejde do místnosti s baterií. Ta je umístěna na vozíku a robot „usoudí“, že bude nejlepší odtáhnout vozík s baterií z místnosti. Spolu s baterií je ovšem na vozíku rovněž umístěna i bomba. Robot bombu vidí, ale jelikož k tomu není naprogramován, nevyvodí zjevné následky svého plánovaného jednání a poté, co vozík s baterií i bombou odtáhne z místnosti, bomba vybuchne a robota zničí.

Abychom takovému selhání předešli, je potřeba sestavit nového robota s takovým programem, který bude schopný vyvodit následky jeho jednání, a rovněž také vedlejší následky tohoto jednání. Když tento robot vejde do místnosti s baterií a bombou na vozíku, začne, jak se od něj očekává, zvažovat následky svého možného jednání, jako například, že odtažení vozíku z místnosti nezmění barvu stěn nebo že otáčení kol vozíku

problematiky viz též Petersen, Weibke, „Representation of Concepts as Frames“, in *Meaning, Frames, and Conceptual Representation*, ed. Thomas Gamerschlag et al. (Düsseldorf: Dup, 2015), 43–70.

¹⁵¹ Churchland, *Neurophilosophy*, 392–95.

¹⁵² Daniel C. Dennett, „Cognitive Wheels: The Frame Problem of AI“, in *Minds, Machines, and Evolution: Philosophical Studies*, ed. Christopher Hookway (Cambridge [Cambridgeshire]; New York: Cambridge University Press, 1986).

a následně tření vytvoří určitou dávku tepla. A zatímco zvažuje tyto a další následky svého jednání, bomba vybuchne.

Problémem obou robotů je, že nejsou schopni rozlišit mezi relevantními a irelevantními následky jednání. Toto je jádrem *frame problému*: každé kognitivní stvoření má velké množství přesvědčení o světě. Svým jednáním ovšem tento svět mění, a tedy mění i *rámec (frame)*, ve které jedná. Je otázkou, jak může v této situaci takové kognitivní stvoření upravit svá přesvědčení tak, aby zhruba odpovídala stavu světa.¹⁵³ Jinými slovy: jak může reprezentační systém určit, které informace jsou relevantní v dané situaci? S touto otázkou se navíc úzce pojí další aspekt problému, totiž zda je toto možné bez nutnosti explicitně reprezentovat neúměrně velké množství vedlejších následků irelevantních pro zamýšlené jednání.¹⁵⁴

Frame problém byl původně formulován v rámci výzkumu umělé inteligence,¹⁵⁵ posléze však zaujal významné místo v oblasti filozofie mysli.¹⁵⁶ Jak ukazuje Churchlandová, představuje pak závažnou potíž pro Fodora a ostatní obhájce lidové psychologie. Jelikož totiž podle lidové psychologie probíhá ukládání a přístup k informacím stejně jako ve výše popsané situaci umělé inteligence, měli by lidé čelit podobným problémům jako roboti z Dennettových příkladů. Tak tomu však není. Churchlandová na tomto základě spolu s Dennettem vyvozuje, že „čím více se snažíme vyřešit problém rozumného chování robotů, tím jasněji se ukazuje, že *naše* chování není řízeno explicitními pokyny v podobě vět v našem úložišti vědění (*store of knowledge*).“¹⁵⁷

Na závěr tohoto oddílu je jen třeba dodat, že ač se některým alternativním přístupům v umělé inteligenci podařilo výše představené problémy částečně odstranit, nebo se jim zcela vyhnout, zůstává pro Fodora a ostatní myslitele chápající myšlení jako

¹⁵³ Daniel C. Dennett, „Artificial Intelligence as Psychology and as Philosophy“, in *Brainstorms: Philosophic Essays on Mind and Psychology* (Montgomery, Vt.: Bradford Books, 1978), 109–26.

¹⁵⁴ Murray Shanahan, „The Frame Problem“, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Spring 2016 (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016), <https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/frame-problem/>.

¹⁵⁵ Viz John McCarthy a Patrick J. Hayes, „Some Philosophical Problems from the Standpoint of Artificial Intelligence“, in *Machine Intelligence: No. 4*, ed. Bernard N. Meltzer a Donald Michie (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1969).

¹⁵⁶ Viz již zmiňované Dennett, „Artificial Intelligence as Psychology and as Philosophy“; Dennett, „Cognitive Wheels: The Frame Problem of AI“; Shanahan, „The Frame Problem“.

¹⁵⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 394. Viz též Dennett, „Cognitive Wheels: The Frame Problem of AI“.

operace s propozicemi *frame problém* stále nezodpovězenou otázkou a významnou hrozbou.¹⁵⁸

3.5. Shrnutí pozice moderního eliminativního materialismu

Rád bych zde pro přehlednost v bodech shrnul podobu eliminativního materialismu, kterou v této práci hájím:

1. *Lidová psychologie je teorie, která může být upravena, nebo opuštěna s přihlédnutím k empirické evidenci.* (kap. 2.1.)
2. *Lidová psychologie je radikálně chybná teorie, která bude opuštěna ve prospěch rozvinuté neurovědy.*

EM toto předpokládá z následujících důvodů:

- 2.1. *neúspěchy lidových teorií obecně* (kap. 2.2.);
- 2.2. *neúspěchy lidové psychologie konkrétně* (kap. 2.3.);

tyto neúspěchy jsou do značné míry způsobené tím, že:

- 2.3. *jazyková povaha lidové psychologie neodpovídá tomu, jak mozek ve skutečnosti pravděpodobně ukládá a pracuje s informacemi.* (kap. 2.4.)

Poslední bod, kritiku jazykové povahy lidové psychologie (propozičních postojů), považuji za velmi významný. V rozhovoru z roku 2015¹⁵⁹ Patricia Churchlandová zmiňuje, že snaha o nahrazení pojetí reprezentací svázaných s jazykem byl jedním z hlavních motivů, proč s Paulem Churchlandem začali na tezi EM pracovat. Následně dodává, že tato jejich snaha se často setkala s nepochopením a byla interpretována jako tvrzení o neexistenci mentálních stavů vůbec. Jde dokonce tak daleko, že zpochybňuje vhodnost použití slova „eliminativní“, které přejali od Richarda Rortyho.

Chtěl bych zde tedy upřesnit, že EM nezastává neexistenci mentálních stavů, ale tvrdí, že způsob, jakým je popisujeme, je radikálně chybnou teorií, od které v budoucnu upustíme. Stane se tomu tak proto, že entity, které tato teorie postuluje (propoziční postoje) nebude možné identifikovat s entitami neurovědy, protože

¹⁵⁸ Viz Shanahan, „The Frame Problem“.

¹⁵⁹ Mölder a Churchland, „Neuroscience Is Relevant for Philosophy“.

nereflektují, jak jsou reprezentace ve skutečnosti realizovány v naší neurální architektuře. Jak píše Churchlandová již v *Neurophilosophy*, co se mění, jsou teorie „a věci ve vesmíru stále dělají to, co dělají, zatímco my vytváříme teorie, které přicházejí a odcházejí.“¹⁶⁰

Další motivací EM manželů Churchlandových je snaha ukázat, že neurověda je pro filozofii relevantní. V tomto ohledu vychází z dobové debaty o redukcionismu. Opět v *Neurophilosophy* Churchlandová píše, že odpor k redukcionistickému programu pramení ze dvou zdrojů: „(1) přesvědčení, že generalizace vědecké psychologie není možné redukovat [přičemž tyto generalizace mají základ v lidové psychologii], a (2) názoru, že lidová psychologie je v podstatné míře platná a ze své podstaty neredukovatelná na neurobiologii.“¹⁶¹ Snaha hájit lidovou psychologii a psychologické generalizace jako *autonomní* a abstraktní popis, který je nezávislý na popisech neurální úrovně, je palčivým problémem, který Paul Churchland kritizuje již ve svém článku z roku 1981.¹⁶² Způsob, jakým se s tímto argumentem snažil EM vyrovnat, bylo dokázat potenciální defektnost našich každodenních psychologických vysvětlení a poukázat na to, že neredukovatelnost lidové psychologie může být rovněž výsledkem její nedostatečnosti a z ní pramenící neslučitelnosti s teorií na nižší úrovni organizace.

Zároveň se EM snaží upozornit na neproduktivnost a svazující povahu nároku na neredukovatelnost a autonomii lidové psychologie.¹⁶³ Ta totiž může skrze své kategorie stanovovat chybná explananda. Neschopnost neurobiologie podat uspokojivá vysvětlení mentálních kategorií, jako například *paměť* (viz kap. 2.3.1.); *jazyková povaha propozičních postojů* a logické vztahy, které mezi nimi panují; nebo *vědomí*, v podobě, jak je chápe lidová psychologie, nemusí být výsledkem nedostatečnosti neurobiologie, ale chybně stanovených kategorií.

Tím se EM rovněž snaží zpochybnit pravděpodobnost úspěchu čistě *top-down* přístupu ve vysvětlení mysli a řešení psychofyzického problému – totiž snahy stanovit

¹⁶⁰ Churchland, *Neurophilosophy*, 288.

¹⁶¹ *Ibid.*, 311.

¹⁶² Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“. Touto obhajobou lidové psychologie se budu blíže zabývat spolu s argumenty funkcionalismu proti EM (3.4.).

¹⁶³ Viz Churchland, „A Perspective on Mind-Brain Research“; Churchland, „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“; Churchland, *Neurophilosophy*; Patricia S. Churchland, „Can Neurobiology Teach Us Anything about Consciousness?“, *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 67, č. 4 (1994): 23–40.

abstraktní kategorie (pocházející z lidové psychologie) a nacházet jejich realizace na nižších úrovních organizace mysli a mozku. Na druhou stranu ovšem EM nehájí ani čistě *bottom-up* strategii – budování teorie zdola. Oba tyto přístupy by neměly probíhat ve vzájemné izolaci, ale naopak by se měly rozvíjet společně a ve vzájemné interakci a měly by produkovat „neurobiologicky harmonické“ kategorie na vyšších úrovních.¹⁶⁴ Totiž takové kategorie, které jsou v souladu s vysvětleními celého mozku – od neurálních systémů přes neurální sítě až po neurony. Churchlandová toto stanovisko shrnuje následovně:

V podstatné míře nerozumíme tomu, co přesně mozek na svých vyšších úrovních dělá. Je tedy na místě pojímat i naše nejhlubší intuice o fungování mysli a mozku (*mind/brain*) jako revidovatelné hypotézy spíše než jako transcendentální entity nebo introspektivně dané jistoty. Uznání takové revidovatelnosti činí podstatný rozdíl v tom, jak vedeme psychologické a neurologické experimenty a jak interpretujeme jejich výsledky.¹⁶⁵

EM je tedy výzkumnou strategií, usilující o to zprostit neurovědu a filozofii mysli závazků vůči lidové psychologii a jejím kategoriím při řešení psychofyzického problému. V tomto ohledu je *empirickou hypotézou*, která by měla být zodpovídána *empiricky* a nikoliv *apriorně*.

Jsem ovšem toho názoru, že podstatná část oponentů EM přesně toto dělá: hájí psychologická vysvětlení jako autonomní, neredukovatelná a neeliminovatelná a snaží se apriorně vyvrátit *možnost* EM. Jak psal Feyerabend již v roce 1963, „usilují o kritiku teorie *dříve*, než byla tato teorie rozvinuta dostatečně detailně na to, aby ukázala svou sílu.“¹⁶⁶ Těmito pozicemi se budu zabývat v následující kapitole.

¹⁶⁴ Churchland, „Can Neurobiology Teach Us Anything about Consciousness?“

¹⁶⁵ Ibid., 26. Překlad vlastní.

¹⁶⁶ Feyerabend, „Materialism and the Mind-Body Problem“, 66. Překlad vlastní.

4. Argumenty proti eliminativnímu materialismu

V následující kapitole hodlám představit a kriticky zhodnotit některé, dle mého názoru nejzávažnější, argumenty proti stanovisku EM. Zvláštní pozornost hodlám věnovat právě snahám o apriorní vyvrácení EM. Mým cílem při tomto rozboru bude dokázat, ne *platnost* EM, což dosud zůstává otevřenou empirickou otázkou, nýbrž jeho *možnost*.

4.1. Argumenty proti teoretické povaze lidové psychologie

Jednou z možných cest, jak oponovat EM, je zpochybnit jeho základní předpoklad, totiž předpoklad teoretické povahy lidové psychologie. Je pochopitelné, že pokud by se tato pozice ukázala jako platná, zastavila by argumentaci EM v samém začátku, protože kdyby lidová psychologie nebyla teorií, nebylo by možné ji eliminovat ve prospěch úspěšnější teorie neurovědy.

Kritika *teorie-teorie* může nabývat různých podob, já se nicméně budu v této kapitole zabývat pouze dvěma nejprominentnějšími. Nejprve se zaměřím na tvrzení, že lidová psychologie není teorií v pravém slova smyslu, a tedy nepodléhá stejným zásadám empirické falzifikace. Následně se zaměřím na *simulační teorii*, která zpochybňuje, že pro vysvětlování a předvídání lidského chování ve skutečnosti používáme lidově psychologickou teorii.

4.1.1. Lidová psychologie není „empirická teorie“

Někteří filozofové, jako například Kathleen Wilkes¹⁶⁷ nebo Barbara Hannan,¹⁶⁸ se pokusili lidovou psychologii hájit tvrzením, že ta ve skutečnosti není empirickou teorií, neboť má značně širší uplatnění než běžné empirické teorie. V jádru této pozice stojí postřeh, že rozsah lidové psychologie se nevyčerpává vysvětlováním a předvídáním jednání, nýbrž že slouží k řadě dalších účelů, jako je varování, hrožení, zakazování,

¹⁶⁷ Kathleen V. Wilkes, „Pragmatics in Science and Theory in Common Sense“, *Inquiry* 27, č. 1–4 (1984): 339–61; Kathleen V. Wilkes, „The Relationship between Scientific Psychology and Common-Sense Psychology“, *Synthese: An International Journal for Epistemology, Methodology and Philosophy of Science* 89, č. 1 (1991): 15–39.

¹⁶⁸ Barbara Hannan, „Don't Stop Believing: The Case Against Eliminative Materialism“, *Mind & Language* 8, č. 2 (1993): 165–78.

souzení, prošení, vtipkování a řada dalších.¹⁶⁹ V tomto ohledu lidová psychologie rovněž plní řadu normativních funkcí, a tak je vhodnější ji spíše než jako *deskriptivní teorii* pojímat jako poměrně širokou *sociální praxi*. Jelikož pak lidová psychologie není teorií, nemůže být chybná, a tedy ani eliminovaná.

Jak upozorňuje Paul Churchland,¹⁷⁰ vychází tato argumentace z neadekvátně úzkého pojetí vědeckých teorií. EM ve své podstatě souhlasí s tvrzením, že lidová psychologie je užívána k velkému množství různých účelů. Je ovšem chybou předpokládat, že tato skutečnost vyvrací její teoretickou povahu, mylnost, nebo eliminovatelnost. Tato chyba je pak výsledkem nepochopení toho, jakou roli teorie typicky ve vědě zastává. Churchland se v tomto odkazuje na Thomase Kuhna, který ve *Struktuře vědeckých revolucí*¹⁷¹ poukázal na to, že vědecká teorie se v mnohém podobá sociální praxi a její osvojování nespočívá pouze v učení se principům a tvrzením, ale rovněž v získávání specifických dovedností a začleňování se do komunity vědců. To, že je lidová psychologie sociální praxí, která zastává široké spektrum funkcí, tak není nikterak v rozporu s její teoretickou povahou, nýbrž je s ní zcela v souladu.

Je rovněž vhodné poukázat na skutečnost, že ani sociální praktiky nejsou vůči eliminaci imunní. Churchland dává v tomto ohledu za příklad středověkou alchymii¹⁷² skládající se z úzce propojené kombinace teorie a praxe, která však byla s příchodem úspěšnější teorie moderní chemie téměř zcela opuštěna.

William Ramsey navíc upozorňuje, že EM nutně nevyžaduje, aby byla lidová psychologie teorií ve striktním smyslu, nýbrž že mu stačí obhájit dvě základní tvrzení: že „(1) sdílíme koncepty mentálních stavů, které zahrnují *nějaký druh* požadavků, které musí splnit stav nebo struktura, aby byl kvalifikován jako mentální stav daného druhu, a (2) nic ve světě tyto požadavky ani zdaleka nenaplní.“¹⁷³ První z těchto tvrzení podle Ramseyho není výrazně problematické. Druhé je pak otevřenou empirickou otázkou.

¹⁶⁹ Wilkes, „Pragmatics in Science and Theory in Common Sense“.

¹⁷⁰ Paul M. Churchland, „Folk Psychology“, in *On the Contrary: Critical Essays, 1987-1997.*, Patricia S. Churchland a Paul M. Churchland (Cambridge, Mass: MIT Press, 1999), 3–17; Paul M. Churchland, „Evaluating Our Self-Conception“, in *On the Contrary: Critical Essays, 1987-1997.*, Patricia S. Churchland a Paul M. Churchland (Cambridge, Mass: MIT Press, 1999), 25–38.

¹⁷¹ Thomas Samuel Kuhn, *Struktura vědeckých revolucí* (Praha: OIKOYMENH, 1997).

¹⁷² Churchland, „Folk Psychology“.

¹⁷³ Ramsey, „Eliminative Materialism“. Překlad vlastní

4.1.2. Simulační teorie

Simulační teorie začala být rozvíjena v osmdesátých letech jako alternativa k pozici *teorie-teorie*.¹⁷⁴ Jedná se o přístup, který zcela obchází základní předpoklad EM o teoretičnosti lidové psychologie a zpochybňuje Ramseyho první stanovisko o sdílených konceptech mentálních stavů. Tvrdí totiž, že při vysvětlování a předvídání jednání druhých nic jako teorii lidové psychologie a její koncepty nepoužíváme, neboť toto se odehrává na základě *mentální simulace* jejich mentálních stavů v naší vlastní mysli. Toto tvrzení bude nejlépe ilustrovat analogií, kterou ve svém článku používají Stephen Stich a Shaun Nichols:

Předpokládejme, že chceme předpovědět, jak se bude letadlo chovat v určitých povětrnostních podmínkách. Jednou cestou, jak postupovat, by bylo vyvodit předpověď z teorie aeronautiky spolu s detailním popisem letadla. Jinou strategií by bylo sestavit model daného letadla, umístit jej do větrného tunelu, který reprodukuje dané povětrnostní podmínky, a pak jen pozorovat, jak se model bude chovat.¹⁷⁵

Zatímco první způsob vyžaduje pro správné fungování teorii, u druhého tomu tak není. Zastánci simulační teorie tvrdí, že něco podobného druhé strategii provádíme při předvídání lidského jednání – simulujeme jejich rozhodování pomocí vlastní mysli, která slouží jako model. Takováto simulace probíhá tak, že při reprezentování mentálních stavů ostatních jedinců se jakoby postavíme do jejich pozice a necháme náš vlastní systém pro rozhodování (*decision-making system*) dojít k řešení dané situace. Následně toto řešení přisoudíme jedinci, jehož mentální stavy simulujeme. Celý tento proces se pak odehrává na zcela, nebo z převážné části, nevědomé úrovni. Nepotřebuje k tomu bohatou teorii o lidských mentálních stavech a jednání, neboť k simulaci využívá prostředků, „které náš mozek běžně používá k řízení našeho vlastního chování, upravených tak, aby reprezentovaly mentální stavy ostatních lidí.“¹⁷⁶

¹⁷⁴ Viz Robert M. Gordon, „Folk Psychology as Simulation“, *Mind & Language* 1, č. 2 (1986): 158–71; Alvin I. Goldman, „In Defense of the Simulation Theory“, *Mind & Language* 7, č. 1–2 (1992): 104–19; Luca Barlassina a Robert M. Gordon, „Folk Psychology as Mental Simulation“, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Summer 2017 (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2017), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/folkpsych-simulation/>.

¹⁷⁵ Stephen P. Stich a Shaun Nichols, „Folk Psychology“, in *The Blackwell Guide to Philosophy of Mind*, ed. Stephen P. Stich a Ted A. Warfield (Malden: Blackwell, 2003), 235–55. Překlad vlastní.

¹⁷⁶ Barlassina a Gordon, „Folk Psychology as Mental Simulation“. Překlad vlastní.

Simulační teorie tak ve své argumentaci vychází z předpokladu, že k vysvětlování lidského jednání není potřeba teorie bohatá na informace (*information-rich theory*), kterou předpokládá *teorie-teorie*, a dokonce, že takovýto model je neefektivní a neekonomický v porovnání s informačně chudým (*information-poor*) simulačním přístupem, který dosahuje stejných, nebo lepších výsledků.¹⁷⁷ Úspěch simulační teorie by tedy pro EM znamenal značný problém, protože kdybychom v našem každodenním psychologizování ve skutečnosti nevyužívali konceptuální rámec lidové psychologie, nebylo by de facto co eliminovat.

Takto silně formulované stanovisko simulační teorie by mohlo působit jako fatální zásah vůči pozici *teorie-teorie* a tudíž i EM. Jak se však pokusím v následujícím textu ukázat takto silná formulace simulační teorie se sama potýká z řadou problémů a proti ní vznesené námitky poukazují na podstatné nedostatky v její argumentaci. Oslabená verze simulační teorie, nebo spíše hybridní teorie kombinující simulační teorii s přístupem *teorie-teorie*, je pak kompatibilní s předpoklady EM.

Jedním z možných způsobů, kterým lze vést kritiku simulační teorie, je poukázat na *problematičnost poznání našich vnitřních stavů*, které má být základem pro vysvětlování vnitřních stavů druhých. Paul Churchland v článku „Folk Psychology and Explanation of Human Behavior“¹⁷⁸ souhlasí se stanoviskem simulační teorie, že naše chápání ostatních v podstatné míře vychází z našeho chápání nás samých. Ovšem tak tomu je především proto, že s vnitřními stavy a jednáním nás samých máme největší a nejsystematičtější zkušenost, kterou jsme schopni extrapolovat na případy ostatních, a tato skutečnost není důvodem pro zpochybnění teoretického základu tohoto procesu. K tomu, abychom byli schopni rozlišit, identifikovat a klasifikovat své mentální stavy, k tomu, abychom mezi nimi našli vztahy a pravidelnosti a k tomu, abychom pak následně mohli takto získané koncepty extrapolovat na případy ostatních lidí, jejichž jednání se snažíme vysvětlit, k tomu všemu je nám zapotřebí určitého konceptuálního rámce. Poznání vlastních mentálních stavů se tak ukazuje stejně problematické jako chápání ostatních lidí a lze předpokládat, že pro sebepoznání je rovněž zapotřebí teorie.

K podobným závěrům došla také psychologička Alison Gopniková, která ve svém výzkumu s dětmi ve věku dvou až pěti let ukázala, že při sebepoznávání používáme

¹⁷⁷ Viz Ibid.

¹⁷⁸ Churchland, „Folk Psychology and the Explanation of Human Behavior“.

pravděpodobně stejné prostředky, jako při vysvětlování mentálních stavů a chování ostatních lidí, totiž konceptuální rámec teorie mysli.¹⁷⁹

Jinou možnou kritikou čistě simulačního přístupu k chápání mysli druhých je ukázat, že *simulace sama o sobě nestačí, ale musí vždy v určité míře využívat teorii*. Daniel Dennett například v knize *The Intentional Stance*¹⁸⁰ poukazuje na to, že při bližším prozkoumání se simulační teorie zhroutí do *teorie-teorie*, protože i při simulaci musíme vycházet z vědomostí, které o simulovaném předmětu máme. Toto tvrzení lze dobře ilustrovat na výše použitém příkladu s předvídáním chování letadla pomocí teorie, nebo pomocí modelu ve větrném tunelu. Podle Dennetta je takovéto rozlišení zcestné, protože i pro tvorbu adekvátního modelu letadla a simulovaných povětrnostních podmínek již musíme využívat své vědomosti a teorii o simulovaných předmětech a jevech. Jak Dennett sám ilustruje na mírně pozměněném příkladu, „pokud si představím, že jsem vysutý most a budu přemýšlet, co udělám, až zafouká vítr, to, k čemu dojdou v mém předstíraném stavu, závisí na sofistikovanosti mých znalostí fyziky a stavitelství vysutých mostů.“¹⁸¹ Stejně je tomu i při simulaci mentálních stavů druhého člověka. „V obou případech je k simulaci zapotřebí znalost imitovaných objektů, která musí být uspořádaná do něčeho, co připomíná teorii.“¹⁸²

Pro úplnost musím dodat, že zastánci simulační teorie se proti této námitce zpravidla brání tak, že ač pro simulaci natolik odlišných objektů jako jsou letadla a vysuté mosty je zapotřebí určitého systematického vědění, pro ostatní nám značně podobné lidi takovéto vědění nepotřebujeme.¹⁸³ V takovém případě nemusíme skrze teorii vytvářet model, neboť modelem jsme my sami.

Zde debatu o teoretických základech mentálních simulací opustím. Jedná se o velmi rozsáhlý spor, jehož rozsah značně přesahuje záměr této práce. Dennettovu kritiku simulační teorie jsem zde zmínil především proto, že byla jednou z prvních svého druhu a otevřela diskusi o problémech čistě simulačního přístupu k vysvětlování myšlení

¹⁷⁹ Alison Gopnik, „How We Know Our Minds: The Illusion of First-Person Knowledge of Intentionality“, *Behavioral and Brain Sciences* 16, č. 01 (1993): 1–14.

¹⁸⁰ Daniel C. Dennett, *The Intentional Stance* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998).

¹⁸¹ *Ibid.*, 100. Překlad vlastní.

¹⁸² *Ibid.*, 101. Překlad vlastní.

¹⁸³ Alvin I. Goldman, „Interpretation Psychologized“, *Mind & Language* 4, č. 3 (1989): 161–85.

druhých.¹⁸⁴ V důsledku této diskuse se řada současných myslitelů kvůli překážkám spojeným s čistě simulačním přístupem (ale stejně tak s čistě teoretickým přístupem) přiklání k *hybridním teoriím*, které v rozdílném poměru a různými způsoby kombinují oba starší přístupy.¹⁸⁵ Pro obhajobu pozice EM je tato skutečnost podstatná, protože tyto přístupy zcela neodmítají existenci lidově psychologického konceptuálního rámce, nevyvrací samotnou možnost jeho programu a jejich případný úspěch není s EM v rozporu.

4.2. Obhajoba úspěšnosti lidové psychologie

Řada autorů, kteří nezpochybňují teoretickou povahu lidové psychologie, usilují o její záchranu před eliminací poukázáním na úspěchy, kterých dosahuje při vysvětlování a předvídání lidského chování. Podle těchto myslitelů klady lidové psychologie převyšují její nedostatky, na které upozorňuje EM, což je vede k závěru, že lidová psychologie je coby teorie z podstatné části pravdivá.¹⁸⁶

Domnívám se, že tato námitka byla částečně zodpovězena již v kapitole věnované neúspěchům lidové psychologie (2.3.). EM nepopírá, že lidová psychologie je úspěšná v jí blízké doméně každodenní psychologie. Stich sám píše, že její úspěšnost na tomto poli a to, že nebyla nucena se často potýkat s příklady, které jsou pro ni abnormální nebo exotické, jsou pravděpodobně důvodem, proč byla tak dlouho přijímána.¹⁸⁷ Jsou to však právě neúspěchy v těchto atypických případech a úspěšnost alternativních přístupů, jako je například neurověda, které podle eliminativistů dávají podstatný důvod pro zpochybnění její platnosti.

Stejně tak je k této obhajobě lidové psychologie možné namítnout, že „řada chybných teorií mající zcela chimérické ontologie, se může pyšnit značnou prediktivní silou,“¹⁸⁸ což ovšem neposkytuje jejich ontologiím žádný speciální status. Churchland

¹⁸⁴ Barlassina a Gordon, „Folk Psychology as Mental Simulation“.

¹⁸⁵ Viz Ibid.; Stich a Nichols, „Folk Psychology“; Alvin I. Goldman, *Simulating Minds: The Philosophy, Psychology, and Neuroscience of Mindreading* (Oxford: Oxford University Press, 2006).

¹⁸⁶ Viz Patricia Kitcher, „In Defense of Intentional Psychology“, *The Journal of Philosophy* 81, č. 2 (1984): 89–106; Michael Devitt, „Transcendentalism About Content“, *Pacific Philosophical Quarterly* 71, č. 4 (1990): 247–63; Ran Lahav, „The Amazing Predictive Power of Folk Psychology“, *Australasian Journal of Philosophy* 70, č. 1 (1992): 99–105.

¹⁸⁷ Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*.

¹⁸⁸ Churchland, „Folk Psychology and the Explanation of Human Behavior“, 126.

v této souvislosti dává za příklad značné predikční úspěchy při vysvětlování chování kovů a rud pomocí alchymických esencí, chování pozorovatelné oblohy pomocí křišťálových sfér a chování pohybujících se těles pomocí impetu, navzdory tomu, že neuznáváme existenci alchymistických esencí, krystalických sfér ani impetu.¹⁸⁹

Konečně je možné poukázat na příklady v historii eliminovaných teorií (viz 2.2.), kterým bylo kvůli jejich oblibě či intuitivnosti obecně přisuzováno více úspěchů, než si zasluhovaly, a jejichž nedostatky byly ve značné míře přehlíženy, jako například u teorie impetu nebo vitalismu.¹⁹⁰

Tyto odpovědi ze strany EM samozřejmě nejsou rezolutním řešením námitek o úspěšnosti lidové psychologie, to ovšem ani nemusí být, neboť spor o úspěšnosti lidové psychologie nadále zůstává otevřenou empirickou otázkou. Cílem EM v tomto ohledu je pouze poukázat, proč podle něj není *pravděpodobné*, že se lidová psychologie ukáže jako platná teorie.

4.2.1. Oslabování ontologických závazků

S obhajobou úspěšnosti lidové psychologie se rovněž často pojí snaha ukázat, že ve skutečnosti nemá tak silné ontologické závazky, jaké jsou jí ze strany EM typicky přisuzované. Takto pojímaná lidová psychologie je podstatně méně ohrožena skutečností, že jí postulované entity neodpovídají objektům neurovědy. Je také snáze obhajitelná, protože v takovéto „strohé“ podobě je kompatibilní s širokým spektrem potenciálních změn, které by mohl budoucí vývoj v neurálních a kognitivních vědách přinést.¹⁹¹

Ramsey k této obecné snaze o oslabování ontologických závazků píše, že nepředstavuje pro EM zásadní problém.¹⁹² EM dovoluje možnost, že je lidově psychologická teorie v určité míře pravdivá. Ačkoli odmítá možnost, že bude lidová psychologie hladce redukována na neurovědu, netvrdí, že bude nutně zcela eliminována. Je možné, že některé aspekty našeho běžného chápání mysli budou, v částečně modifikované a upravené podobě, zachovány. Jak jsem psal v předcházejících

¹⁸⁹ Churchland, „Folk Psychology and the Explanation of Human Behavior“.

¹⁹⁰ Churchland, *Neurophilosophy*.

¹⁹¹ Ramsey, „Eliminative Materialism“.

¹⁹² Ibid.

pasážích, pozice manželů Churchlandových předpokládá především to, že naše reprezentace nemají jazykovou povahu přikládanou propozičním postojům a že lidová psychologie a psychologická vysvětlení obecně nejsou neredukovatelná a autonomní vůči fyzikalistickým vysvětlením poskytovaných neurovědou.

Než se posunu dále, chtěl bych se zde blíže zaměřit na jeden konkrétní případ snahy o oslabení ontologických závazků lidové psychologie. Toto stanovisko podle mě poukazuje na možnou hlubší a rozsáhlejší kritiku EM, jíž bych se chtěl v rámci této podkapitoly věnovat: Horgan a Woodward v článku „Folk Psychology Is Here to Stay“¹⁹³ rozlišují v rámci lidové psychologie *teoretické principy* a *existenciální teze*. *Teoretickými principy* rozumí to, co jsem dosud označoval jako generalizace lidové psychologie. Například již uváděná věta:

(6) Kdykoli *si přeje* jedinec přivodit stav *s* a *má přesvědčení*, že udělat *p* je způsob, jak přivodit *s* a *má přesvědčení*, že *je schopen udělat p*, **pak**, pokud vyloučíme rozporná přání či preferované strategie, jedinec *přivodí p*.

Existenciální teze jsou pak předpoklady, že lidé skutečně mají propoziční postoje, které jim běžně připisujeme a obecně že tyto propoziční postoje, jako jsou přesvědčení, přání a podobně, existují. Argumentace EM je zpravidla zaměřená právě proti těmto existenciálním tezím, konkrétně proti tomu, že propoziční postoje mají být fyzicky realizovány v mozku, a tedy mají být redukovatelné na popis neurovědy. To ovšem podle Horgana a Woodwarda nevede k vyvrácení lidové psychologie jako celku, neboť to ponechává otevřenou možnost, že teoretické principy zůstávají nadále platné.

Takovéto tvrzení je možné díky tomu, že vychází z myšlenky *anomálního monismu* Donalda Davidsona.¹⁹⁴ Anomální monismus ve zjednodušené formě tvrdí, že existuje identita mezi jednotlivými mentálními a neurálními stavy, a tedy že mysl je fyzikální; na druhou stranu ovšem odmítá, že je možné vztahy mezi mentálními stavy popsat pomocí fyzikálních zákonů a je nemožné mentální redukovat na fyzické. Davidsonovo stanovisko podle Horgana a Woodwarda ukazuje, že i pokud není lidová psychologie redukovatelná na neurovědu, „mentální jevy lidové psychologie mohou

¹⁹³ Horgan a Woodward, „Folk Psychology is Here to Stay“.

¹⁹⁴ Donald Davidson, „Mental Events“, in *Essays on Actions and Events* (Oxford: Clarendon Press, 2001), 170–84.

nadále existovat a mohou nadále zastávat kauzální role k dalším mentálním jevům, vnějším zkušenostem (*sensations*) a chování, které podle lidové psychologie zastávají.“¹⁹⁵

Davidsonův anomální monismus představuje pro EM podstatnou výzvu, neboť by, jak píše Horgan a Woodward, mohl poskytnout nereduktivní materialistickou alternativu k pozici EM, která by zakládala lidově psychologická vysvětlení jako autonomní na neurobiologické úrovni.

Možnost, jak se postavit k výzvě anomálního monismu představuje podle mého názoru argumentace, kterou ve své knize *Psychological Reduction* uvádí John Bickle.¹⁹⁶ Bickle zde na základě rozboru některých Davidsonových textů poukazuje na problémy, které jsou s interpretací jeho stanovisek spojené. Zároveň ukazuje, že anomální monismus je nejednoznačně určené stanovisko, které na základě různých Davidsonových tvrzení lze ztotožnit s pozicemi dualismu vlastností, redukcionismu nebo dokonce eliminativismu. Tato skutečnost vyvrací tvrzení, že anomální monismus poskytuje vhodnou *nereduktivní, neeliminativní fyzikalistickou* alternativu k EM, neboť každá z výše zmíněných pozic popírá jednu z těchto charakteristik. Tímto způsobem zároveň Bickle zpochybňuje kritiku vznesenou vůči eliminativismu Churchlandových Horganem a Woodwardem, neboť ta vyžaduje, aby Davidsonův anomální monismus naplňoval všechny tři tyto charakteristiky.

4.2.2. Daniel Dennett a instrumentalismus

Než tuto kapitolu ukončím, chtěl bych se zde věnovat instrumentalistickému přístupu k lidové psychologii zastávanému Danielem Dennettem. Domnívám se, že Dennettovo stanovisko je dosud značně významné a vlivné, a je tedy třeba se s ním v rámci obhajoby EM vyrovnat. Zároveň si myslím, že v sobě určitým způsobem kombinuje způsoby obrany lidové psychologie probírané v této kapitole; totiž jak zdůrazňování její úspěšnosti, tak oslabování jejích ontologických závazků.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Horgan a Woodward, „Folk Psychology is Here to Stay“, 204. Překlad vlastní.

¹⁹⁶ John Bickle, *Psychoneural Reduction: The New Wave* (MIT Press, 1998), 103–14.

¹⁹⁷ Je rovněž možné, jak to činí Ramsey, řadit Dennetta mezi obhájce lidové psychologie tvrdící, že plní více funkcí než běžná vědecká teorie. V tomto ohledu se lze odkázat na Dennettovo stanovisko, že lidová psychologie je spíše řemeslo (*craft*), které od dětství denně používáme pro předvídaní chování druhých a ze kterého teprve vytváříme teorii; nebo na tvrzení, že lidová psychologie má nejen explanační funkci, ale rovněž *normativní funkci*, určující, co je racionální. V tomto případě lze proti Dennettovu stanovisku

Dennett uznává předpoklad EM, že lidová psychologie pravděpodobně nebude slučitelná s rozvinutou neurovědou. Na druhou stranu však upozorňuje na to, že lidová psychologie prokazuje v některých oblastech pozoruhodnou predikční sílu; učíme se jí již v útlém věku a následně ji každodenně používáme (vědomě i nevědomě) s velkou lehkostí, neboť tato metoda přináší zpravidla dobré výsledky. Toto je podle Dennetta dostatečný důvod, proč usilovat o záchranu lidové psychologie navzdory její neslučitelnosti s neurobiologií.

Toho se snaží dosáhnout především oslabením jejích ontologických závazků. Lidová psychologie je podle něj instrumentalistický kalkul, který používáme pro predikci jednání druhých lidí, který ovšem nepostuluje své předměty (propoziční postoje) jako fyzicky realizované objekty. Propoziční postoje jako přesvědčení a přání jsou abstraktní entity či logické konstrukty, které *reálně existují* ve stejném smyslu, jako reálně existují gravitační středy těles nebo rovník Země. Pochopitelně tak nejsou příčinami jednání, ale pouze slouží k jeho predikci. Dennett tak zůstává realistou ohledně propozičních postojů, které díky tomuto pojetí již nejsou redukovatelné či eliminovatelné neurovědou a jsou chráněny před většinou možných vědeckých falzifikací. Jsou totiž, jak píše Stich, „kompatibilní s *čímkoliv*, co bychom mohli objevit o fyziologickém nebo funkčním uspořádání lidského kognitivního systému.“¹⁹⁸

Domnívám se, že Dennettovo stanovisko lze zpochybnit stejnými argumenty, jaké jsem doposud uvedl v rámci této kapitoly, jak vůči vyzdvihování úspěšnosti lidové psychologie, tak proti oslabování jejích ontologických závazků. Jak upozorňuje Barry Smith, je rovněž diskutabilní, zda je Dennettův ontologicky oslabený realismus uspokojivou obranou propozičních postojů, když je ve svém důsledku činí naprosto kauzálně impotentními.¹⁹⁹

Konečně spolu s tím vyvstává otázka, zda Dennettovo stanovisko poskytuje dostatečný důvod pro zachování takto pojímané lidové psychologie. Domnívám se, že nikoliv. I kdyby totiž lidová psychologie představovala úspěšný abstraktní nástroj pro

argumentovat tak, jak jsem uvedl v podkapitole 3.2.1. Viz Ramsey, „Eliminative Materialism“; Daniel C. Dennett, „Two Contrasts: Folk Craft versus Folk Science and Belief versus Opinion“, in *The Future of Folk Psychology: Intentionality and Cognitive Science*, ed. John D. Greenwood (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1991), 135–48; Dennett, *The Intentional Stance*.

¹⁹⁸ Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*, 243. Překlad vlastní.

¹⁹⁹ Viz Barry C. Smith, „Folk Psychology and Scientific Psychology“, in *The Continuum Companion to Philosophy of Mind*, ed. James Garvey (London; New York: Continuum, 2011), 102–32.

předvídání lidského jednání, nevidím důvod, proč by nemohla být nahrazena neurovědou či spíše z ní vycházejícími „neurobiologicky harmonickými“ generalizacemi, které by byly stejně nebo více úspěšné, neboť by měly k dispozici úplný ontologický obraz příčin předvídaného jednání. Jak již bylo zmíněno výše, i teorie se zcela chimérickými ontologiemi mohou poskytovat zdařilé předpovědi. Navzdory predikční úspěšnosti alchymistických esencí a křišťálových sfér v určitých doménách nicméně dnes již alchymii ani kopernikánskou astronomii stejně neprovozujeme.

4.3. Funkcionalistická obhajoba lidové psychologie

Funkcionalismus a jeho argumentace ve prospěch lidové psychologie časově předchází moderní EM manželů Churchlandových a spíše než proti eliminaci lidové psychologie vystupuje proti samotné možnosti její redukce na úroveň fyzikálního vysvětlení. Přesto se domnívám, že bude přínosné jej zde mezi argumenty proti možnosti EM uvést. Funkcionalistické pojetí psychologických vysvětlení jako neredukovatelných a autonomních na fyzikálních vysvětleních totiž na jednu stranu do značné míry motivovalo vznik a ovlivnilo formulaci moderního EM, na druhou stranu pro něj pak stále představuje podstatnou výzvu a zpochybnění jeho předpokladů.

Funkcionalisté jako Jerry Fodor nebo Zenon Pylyshyn přiznávají lidové psychologii teoretický status, ale na rozdíl od EM tvrdí, že lidově psychologická teorie je z podstatné většiny pravdivá a poskytuje vhodné kategorie pro vysvětlování mentálních stavů, a tedy základ pro zkoumání mysli a budování vědecké psychologie.²⁰⁰ Psychologická vysvětlení jsou podle nich *funkcionálními vysvětleními* na vyšší úrovni abstrakce než *strukturální vysvětlení* poskytovaná neurovědou. Ačkoli jsou mentální stavy způsobeny fyzickými stavy, nelze psychologické kategorie redukovat na fyzikální kategorie neurobiologie bez ztráty nezbytných informací. Jinými slovy – psychologie (jak lidová, tak kognitivní) poskytuje generalizace, které detailnější popis fyzických procesů, způsobujících vysvětlované mentální stavy, není schopen zachytit. Psychologická vysvětlení mentálních stavů tak představují autonomní úroveň popisu, která je neredukovatelná na vysvětlení fyzických stavů, které mentální stavy způsobují.

²⁰⁰ Viz Zenon W. Pylyshyn, „Computation and Cognition: Issues in the Foundations of Cognitive Science“, *Behavioral and Brain Sciences* 3, č. 01 (1980): 111–69; Jerry A. Fodor, *Psychosemantics: The Problem of Meaning in the Philosophy of Mind* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998).

Tato pozice vychází především z argumentu *mnohonásobné realizace* a jemu blízkého argumentu vycházejícího z *rozlišení logických vztahů mezi mentálními stavy a kauzálních vztahů mezi neurobiologickými stavy*. Těmito argumenty a možnými námitkami k nim se budu zabývat ve zbytku této kapitoly.

4.3.1. Mnohonásobná realizovatelnost

Tezi mnohonásobné realizovatelnosti ve filozofii mysli poprvé představil Hilary Putnam²⁰¹ a později ji více rozpracoval Jerry Fodor.²⁰² Jedná se o tvrzení, že jednotlivé mentální stavy mohou být způsobeny mnoha rozdílnými fyzickými stavy, které nesdílí žádné společné vlastnosti. Tak například pocit bolesti může být rozdílně realizován v nervových soustavách různých savců, ale jinak u bezobratlých. Určité přesvědčení může být výsledkem jiných procesů v mozku člověka, elektronickém „mozku“ počítače, anebo například v silikonovém mozku v budoucnu sestrojeného androida. K podobné situaci však může docházet i mezi jednotlivými jedinci stejného druhu, nebo dokonce u stejného jedince napříč časem – stejný typ mentálního stavu (bolest, přesvědčení, nebo jiné) bude u téhož jedince způsobován rozdílnými fyzickými stavy jeho mozku. Jádrem tohoto argumentu je, že pokud jsou jednotlivé funkcionální stavy²⁰³ jako jsou *bolest, přesvědčení* nebo *záměr* vícenásobně realizovatelné, není možné je identifikovat s žádným jednotlivým mechanismem, který je může způsobovat, a tedy není možná ani redukce mentálních stavů a jejich vysvětlení na jednotlivé fyzické stavy.

Psychologie se podle tohoto přístupu zabývá vysvětlováním funkcionálních stavů, je zaměřena na abstraktnější úroveň popisu, než vysvětlení jednotlivých fyzických realizací (jako je například neurobiologie) a poskytuje užitečné generalizace, které by byly při redukci na nižší úroveň nutně ztraceny. Funkcionalistická obhajoba kognitivní psychologie je pak rovněž významnou obranou lidové psychologie, která je jejím východiskem. Kategorie lidové psychologie, jako jsou přesvědčení, přání, záměr, obava

²⁰¹ Hilary Putnam, „Psychological Predicates“, in *Art, Mind, and Religion*, ed. W. H. Capitan a D. D. Merrill (University of Pittsburgh Press, 1967), 37–48.

²⁰² Jerry A. Fodor, „Special Sciences (or: The Disunity of Science as a Working Hypothesis)“, *Synthese: An International Journal for Epistemology, Methodology and Philosophy of Science* 28, č. 2 (1974): 97–115.

²⁰³ Funkcionálním stavem zde rozumím stav, který je určován svou funkcí, nebo rolí, kterou hraje v kognitivním systému, jehož je součástí. Viz Janet Levin, „Functionalism“, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Winter 2017 (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2017), <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/functionalist/>.

a podobně, představují funkcionální stavy nezbytné pro vysvětlení operačního schématu mysli, jsou však neredukovatelné na nižší úrovně popisu a na těchto v podstatě nezávislé.

Pylyshyn toto stanovisko vyjadřuje tak, že otázky ohledně funkčního uspořádání mysli a jejích procesů „mohou být zodpovězeny bez ohledu na materiální nebo hardwarové vlastnosti ústrojí, na kterém jsou tyto procesy prováděny.“²⁰⁴ To, jak dodává, nemá znamenat, že otázky spojené s materiální realizací jsou pro otázky týkající se kognice naprosto nepodstatné. Zdůrazňuje nicméně, že při zkoumání mysli a jejích procesů „je možné, a v určitém ohledu esenciální, oddělit povahu symbolických procesů od vlastností fyzických ústrojí, ve kterých jsou realizovány.“²⁰⁵

Paul i Patricia Churchlandovi se argumentem mnohanásobné realizovatelnosti zabývají hned v několika textech, ve kterých se vůči němu různými způsoby vymezují jako vůči neopodstatněnému nebo alespoň ne tak silnému, jak je obvyčejně chápán.²⁰⁶

Jedním ze způsobů, jak se bránit antiredukcionistickým závěrům teze mnohonásobné realizace je *příklad historicky úspěšné redukce vícenásobně realizovaného jevu*, kterým je podle Churchlandových *teplota*. Teplota je uváděna jako paradigmatický příklad redukce jevu termodynamiky na základní fyzikální vlastnosti, neboť v historii vývoje termodynamiky byla teplota identifikována s *průměrnou kinetickou energií molekul*. Tato redukce se při dalším zkoumání ukázala platit pouze pro teplotu plynů, kde se mohou molekuly volně pohybovat. V pevných látkách je teplota uskutečňována různými vibračními pohyby molekul. V plazmě je teplota opět realizována zcela jinak, protože se v ní nevyskytují molekuly, ale pouze subatomární částice. A opět jinou realizaci teploty lze nalézt ve vakuu, kde je způsobována elektromagnetickými vlnami, které vakuem procházejí.

Navzdory tomu, že je možné rozlišit podstatné množství rozdílných fyzických realizací teploty, kterou lze chápat jako popis na abstraktnější úrovni, nevedlo toto k prohlášení termodynamiky za autonomní vědu, nezávislou na fyzice a na ni neredukovatelnou. Termodynamika je brána jako redukovatelná, ovšem výsledné

²⁰⁴ Pylyshyn, „Computation and Cognition“, 1980, 115. Překlad vlastní.

²⁰⁵ Ibid., 116. Překlad vlastní.

²⁰⁶ Churchland, „A Perspective on Mind-Brain Research“; Churchland, *Matter and Consciousness*; Churchland, *Neurophilosophy*; Churchland, „Can Neurobiology Teach Us Anything about Consciousness?“

redukce jsou vždy *doménově specifické (domain-specific)* ve vztahu k plynům, pevným látkám, plazmě, vakuu a dalším.

Stejnou situaci lze předpokládat rovněž v oblasti psychologie, kde bude mentální stavy, jako jsou přesvědčení, možné redukovat s ohledem k specifické doméně na přesvědčení lidí, přesvědčení počítačů, nebo přesvědčení androidů. Avšak tyto mentální stavy budou v konečném důsledku *redukovatelné* na nižší úroveň vysvětlení. Jak píše Churchlandová:

Skutečnost, že existují rozdíly v hardwaru, nemá naprosto žádný dopad na to, zda bude lidská psychologie nakonec vysvětlena v termínech neurovědy, zda může budování psychologických teorií těžit z informací neurovědy, ani zda je psychologie autonomní a nezávislá věda. To, že jsou redukce doménově specifické, neznámá, že to jsou falešné redukce a rozhodně to neznámá, že psychologie může ospravedlnit metodologickou izolaci od neurovědy.²⁰⁷

Dalším argumentem, který Patricia Churchlandová předkládá proti funkcionalismu, je *zpochybnění jím používaného rozlišení na funkci a strukturu při přístupu k mysli a mozku*.²⁰⁸ Jak již bylo částečně zmíněno výše, zakládá se tvrzení autonomie psychologie na rozlišení mezi funkcionálním vysvětlením operací mysli a strukturálním vysvětlením fyzických procesů probíhajících v mozku. Prvním se zabývá psychologie, druhé je doménou neurobiologie.

Churchlandová ovšem upozorňuje, že toto striktní rozdělení je umělé a nelze jej neproblematicky aplikovat na mysl a mozek jako celek. Tvrdí, že již na úrovni výzkumu buněk lze používat funkcionální kategorie vstupů, výstupů a specifické vnitřní dynamiky. Na druhou stranu lze pak hovořit o tom, že tyto funkcionální vlastnosti buněk jsou strukturálně realizované pomocí určitých proteinů a dalších sub-buněčných struktur. Je tedy nemožné absolutně rozlišit funkcionální a strukturální stránku mysli, ale zdá se, že jednotlivá vysvětlení mohou být pojímána funkcionálně ve vztahu k nižším výzkumným úrovním a zároveň strukturálně k vyšším výzkumným úrovním. „Rozlišení na strukturu a funkci, ač není bez užitku, je *relativní*, nikoliv absolutní, a i kdyby bylo pojímáno

²⁰⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 357. Překlad vlastní.

²⁰⁸ *Ibid.*

absolutně, není dostatečně přesné k tomu, aby podpořilo jakoukoliv širší výzkumnou ideologii.“²⁰⁹

Z těchto důvodů není možné rozlišit psychologická vysvětlení coby funkcionální a neurobiologická vysvětlení coby strukturální, neboť se ukazuje, že v určitých ohledech a relativně k nižším úrovním popisu se i neurověda zabývá funkcionálními vysvětleními mozkových procesů a myšlení.

4.3.2. Logické a kauzální vztahy

Zatímco dosud rozebíraná argumentace funkcionalismu se opírala o rozlišení *funkcionálního* a *strukturálního*, následující podkapitola se zaměří na rozlišení *logických vztahů* mezi jednotlivými mentálními stavy (reprezentacemi) a *kauzálních vztahů* panujících mezi fyzickými stavy mozku nebo jiného systému realizujícího myšlení. Jádrem tohoto stanoviska je, že chování ostatních jedinců musíme nezbytně vysvětlovat pomocí propozičních postojů, jako jsou přání a přesvědčení, a reprezentací, ke kterým se vztahují. Čistě fyzikální vysvětlení totiž není schopné adekvátně zachytit logické vztahy panující mezi mentálními stavy.

Domnívám se, že toto lze nejlépe ilustrovat na dvou příkladech, které používá Zenon Pylyshyn.²¹⁰ Prvním z nich je příklad s kalkulačkou: pakliže chceme pochopit, proč kalkulačka zobrazí symbol „5“, když jsme jí zadali instrukce „3+2=“ potřebujeme rozumět reprezentacím, které kalkulačka používá a pravidlům pro manipulaci s nimi. Konkrétní vlastnosti fyzického systému realizujícího takovéto výpočty se budou v určitých ohledech lišit u rozdílných modelů kalkulaček či jiných elektronických přístrojů a budou drasticky odlišné v případě, že bychom výpočty prováděli v mozku. Avšak tyto rozdíly nemají žádný dopad na platnost vysvětlení na úrovni reprezentací a na to, že všechny tyto systémy prováděly stejný výpočet. Tato generalizace na úrovni reprezentací by se při redukci na jejich fyzikální vysvětlení ztratila.

Další příklad, který Pylyshyn uvádí, je příklad člověka, který zjistí, že budova, ve které se nachází, hoří, což vede k tomu, že má záměr se z této budovy dostat. Pakliže má člověk přesvědčení, že budova hoří, znamená to, že je v určitém vztahu

²⁰⁹ Ibid., 360. Překlad vlastní.

²¹⁰ Pylyshyn, „Computation and Cognition“, 1980.

k reprezentaci „budova hoří“. V zase jiném vztahu je pak k reprezentaci „dostat se z budovy“. Kdokoliv, kdo by měl stejné přesvědčení a záměr, by pak byl ve vztahu k těm samým reprezentacím. Chování takového člověka bychom mohli pomocí psychologické generalizace pracující s logickými vztahy mezi reprezentacemi popsat následovně:

Pokud člověk ví, jak se dostat z budovy a má přesvědčení, že budova hoří, pak lze obecně předpokládat, že si stanoví záměr, dostat se z budovy a použije své vědomosti k tomu, aby určil sérii činů, které by naplnili tento jím stanovený záměr.²¹¹

Jak Pylyshyn upozorňuje, toto psychologické zobecnění lze naplnit nepřeberným množstvím různých kauzálních příčin, způsobujících, že máme danou reprezentaci „budova hoří“. Můžeme například cítit kouř, zaslechnout na chodbě někoho křičet „Hoří!“, anebo můžeme slyšet požární hlásič. Na druhou stranu existuje mnoho různých způsobů, jak se „dostat z budovy“. Čistě fyzikální přístup k dané situaci by podle Pylyshyna pro každou eventuální kombinaci těchto možností musel poskytnout samostatný popis kauzálního řetězce, který zapříčinil dané chování, čímž by se ztratila podstatná psychologická generalizace. Pylyshyn své stanovisko na jiném místě shrnuje takto:

Existuje nekonečně mnoho fyzicky rozdílných způsobů, jak může být ta samá generalizace realizována; ale přesto se jedná o případy stejné generalizace. Pokud by tato generalizace nebyla uznána, *každá instance* [případ jednání] *by byla brána jako rozdílná sekvence* [jednotlivých kauzálních řetězců] a my bychom přišli o důležitou pravidelnost [v lidském chování].²¹²

Jak je z uvedené citace patrné, jedná se v této argumentaci pouze o jinou formulaci argumentu z mnohonásobné realizace: jedna psychologická generalizace o vztazích mezi reprezentacemi může mít mnoho rozdílných fyzických realizací, a kdybychom se snažili o redukci na čistě fyzikální vysvětlení, o tuto důležitou psychologickou generalizaci bychom se připravili.

²¹¹ Ibid., 112. Překlad vlastní.

²¹² Zenon W Pylyshyn, *Computation and Cognition: Toward a Foundation for Cognitive Science*. (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985), 8. Překlad vlastní. Originál: „The point is, there are innumerable many physically distinct ways in which the same generalization can be realized; yet they remain cases of the same generalization. If that generalization were not recognized, *each instance would count as a different sequence*, and we would miss an important regularity.”

Jelikož se jedná o variantu argumentu z mnohonásobné realizovatelnosti, lze, jako to dělá Patricia Churchlandová, konstatovat, že se na Pylyshynovo stanovisko vztahují tytéž námitky, které byly představeny v předešlé podkapitole (3.4.1.), s nimiž se musí vyrovnat. Mimoto však Churchlandová vznáší ještě několik samostatných bodů kritiky.²¹³

Tvrzení o autonomii logických vysvětlení oproti kauzálním je podle ní mýtem, který se nezakládá na žádné opodstatněné argumentaci. Síla tohoto tvrzení vychází především z tradičního filozofického názoru, že logický rozměr mentálního nemůže být vysvětlen naturalisticky. A rovněž pak z předpokladu, že neurověda nevytváří teorie a je navždy odsouzena k popisování interakcí na úrovni jednotlivých buněk, nemůže tedy poskytnout širší vysvětlení mentálních procesů. Tento postoj označuje Churchlandová za zcela chybný, neboť podle ní přehlíží podstatnou část neurovědy spočívající ve vytváření teorií o zpracování informací v buněčných uskupeních a složitějších neurálních strukturách. Toto tvrzení dokládá řadou potenciálních neurobiologických teorií o reprezentacích a vztazích mezi nimi, jako jsou teorie tenzorových sítí, anebo distribuované paralelní zpracování informací spojené s konekcionismem.²¹⁴

Zároveň dodává, že z pohledu naturalizmu lze předpokládat, že pokud skutečně existují pravidelnosti v psychologických stavech jedinců majících tutéž reprezentaci, bude se tato pravidelnost promítat do odpovídající úrovně neuropsychologické organizace, a tedy bude zachytitelná neurovědou. Platnost tohoto tvrzení vyvozuje ze skutečnosti, že mozky všech lidí sdílejí společnou evoluční historii. Je tedy pravděpodobné, že v nich jsou podobné stavy (na adekvátní úrovni organizace) realizovány podobnými způsoby, „pokud není psychická úroveň zcela indeterministická vůči té neurofyzické.“²¹⁵

Mimoto se ovšem obhajoba psychologických vysvětlení z pozice logického obsahu reprezentací musí potýkat s ještě dalšími závažnými problémy, které se zdají propůjčovat váhu eliminativistickému řešení otázky lidové psychologie. Jak ukazuje Stephen Stich,²¹⁶ kategorie lidové psychologie jsou značně vágní, mnohoznačné a neschopné poskytnout jasná kritéria pro určení obsahu propozičních postojů jako jsou

²¹³ Churchland, *Neurophilosophy*.

²¹⁴ *Ibid.*, 403–79.

²¹⁵ *Ibid.*, 381.

²¹⁶ Stich, *From Folk Psychology to Cognitive Science*.

přesvědčení a přání. Kritéria, která pak pro určení obsahu poskytuje, jsou zas často irelevantní pro vztahy, do kterých mentální stavy vstupují s jinými mentálními stavy, stimuly a jednáním. Kategorie lidové psychologie tak selhávají v naplnění primárního cíle, za kterým jsou obhajovány – vysvětlení a predikce. Navíc je nepravděpodobné, že je bude možné začlenit do přesné vědecké psychologie, či neurovědy bez podstatných úprav a korekcí. Zdánlivá neredukovatelnost lidově psychologických kategorií tak může být spíše než jejich fundamentální odlišností od fyzikálních vysvětlení a z ní vyplývající autonomie způsobena jejich vágností, nepřesností a chybností. Jak píše Churchlandová: „Ironicky pro její obránce, může být lidová psychologie skutečně neredukovatelná na neurovědu – neredukovatelná, protože je naprosto chybná.“²¹⁷

Tyto problémy lidové psychologie jsou navíc spojené s již rozebíraným tématem jazykové povahy reprezentací a k nim se vztahujících propozičních postojů (viz 2.4.). Je to právě předpokládaná jazyková povaha reprezentací, která lidové psychologii umožňuje vysvětlovat lidské chování na základě propozičních postojů a logických vztahů mezi jejich obsahy. A jsou to právě tyto logické vztahy a předpoklad jejich neredukovatelnosti, co vede k tvrzením o autonomii psychologických vysvětlení a nezbytnosti lidové psychologie. Ovšem jak ukazuje tato podkapitola, je předpoklad neredukovatelnosti vztahů mezi reprezentacemi nezdůvodněný, a navíc zpochybněný vývojem některých teorií neurověd. Jak jsem se pak snažil ukázat v předchozím oddíle (viz 2.4.), je předpoklad jazykové povahy mentálních reprezentací spojený se značným množstvím problémů, které dávají tušit, že tento předpoklad bude muset být ve velké míře reformulován, doplněn alternativními vysvětleními povahy reprezentací a jejich vztahů, nebo dokonce opuštěn.

Z těchto a již dříve uvedených důvodů si dovoluji tvrdit, že snaha o obhajobu lidové psychologie ze strany funkcionalismu není dostatečně účinná, aby opodstatnila její nezávislost na budoucích neurobiologických vysvětleních. Kritika vznesená proti této argumentaci navíc spíše poukazuje na problémy nacházející se v samém jádru lidové psychologie, které významně snižují její věrohodnost.

²¹⁷ Churchland, *Neurophilosophy*, 384.

4.4. Shrnutí

Cílem tohoto oddílu bylo představit a zhodnotit nejzávažnější námitky proti pozici EM obhajující nemožnost redukce nebo eliminace lidové psychologie. Pokusil jsem se ukázat, že tyto argumenty, ačkoli demonstrují pozitiva lidové psychologie a podnětně rozpracovávají její pojetí, nejsou dostatečně silné na to, aby ji zcela izolovaly od možnosti srovnání s jinými teoriemi vysvětlujícími lidské myšlení a jednání. Často pak vycházejí z nepochopení předpokladů a tvrzení EM, jak tomu je v případě argumentace proti teoretické povaze lidové psychologie, která příliš zužuje pojem teorie. Jindy pak z nedostatečně podložených apriorních předpokladů, jak tomu je u většiny snah imunizovat psychologická vysvětlení a učinit je autonomní na fyzikálních vysvětleních. V tomto ohledu tedy selhávají ve snaze znemožnit program eliminativismu.

Jak jsem předeštel v úvodu tohoto oddílu, zaměřil jsem se především na případy apriorní argumentace usilující o stanovení lidové psychologie jako autonomní na výsledcích neurovědy, ať již z důvodů její abstraktnosti, úspěšnosti, nebo povahy, která není teoretická, a tedy nedovoluje srovnání a eliminaci.

To je důvod, proč jsem se blíže nezabýval konkrétními empirickými daty na podporu EM nebo jeho oponentů. V tomto ohledu se nejvíce nabízí konekcionistická teorie mysli, kterou Paul i Patricia Churchlandovi považují za perspektivní alternativu k tradičnímu vysvětlení mysli spojeného s propozičními postoji a dalšími kategoriemi lidové psychologie.²¹⁸ Na druhou stranu je toto pojetí konekcionismu jako vyvrácení lidové psychologie stále poměrně problematické, bývá zpochybňováno a existují rovněž interpretace konekcionismu, které jej vnímají jako slučitelný s lidově psychologickými kategoriemi.²¹⁹

V tomto ohledu tedy zůstává platnost EM stále otevřenou empirickou otázkou. Otázkou, která k tomu, aby mohla být pokládána a mohla najít řešení, musí být chápána jako možná.

²¹⁸ Churchland, *Neurophilosophy*; Churchland, *A Neurocomputational Perspective*.

²¹⁹ Viz Ramsey, „Eliminative Materialism“.

5. Závěr

Lidová psychologie je významným tématem filozofie mysli a otázka jejího statusu doposud nenalezla uspokojivou odpověď. Eliminativní materialismus je velmi ambiciózní, ale zároveň slibnou snahou o zodpovězení této otázky. Zároveň poskytuje i vysvětlení proč byl vztah psychologických a fyzikálních vysvětlení mysli v dějinách filozofie mysli a filozofie obecně spojen s tolika obtížemi a proč se tato pojetí mysli tolik bránila sloučení – filozofie se zde pokoušela o nemožné, o spojení chybné a stagnující psychologické teorie s postupně se vyvíjející a stále přesnější teorií fyzikální. Z důvodu své protiintuitivnosti a radikálnosti změn, které navrhuje, je nicméně eliminativní materialismus jen obtížně stravitelný, a není tedy překvapivé, že proti němu bylo vzneseno velké množství kritiky. Podstatná část této kritiky měla pak podobu apriorní snahy o prokázání nemožnosti programu eliminativního materialismu, a to zpochybněním jeho předpokladů, anebo pokusem o imunizaci lidové psychologie před možnou falzifikací empirickou evidencí přírodních věd. Usiluje o to především argumentací pro autonomii lidové psychologie a neredukovatelnost na úroveň fyzikálních vysvětlení. Domnívám se, že takováto snaha o vyvrácení eliminativistické výzkumné strategie není zcela opodstatněná a přesvědčivá natolik, aby definitivně prokázala nemožnost eliminativistické formulace problému lidové psychologie. Zároveň pak předem odmítá výsledky, které by eliminativní materialismus mohl přinést a jak píše Paul Feyerabend: „usiluje o kritiku teorie *dříve*, než byla tato teorie rozvinuta dostatečně detailně na to, aby ukázala svou sílu.“²²⁰

Mým hlavním záměrem při psaní této práce bylo představit řešení problému lidové psychologie předkládané Patricií a Paulem Churchlandovými prostřednictvím jimi formulovaného eliminativního materialismu. Snažil jsem se představit důvody k odmítnutí lidové psychologie a upozornit na přínosy a výhody, které toto odmítnutí přináší. Výhody, které z tohoto odmítnutí plynou pro filozofii mysli, neurovědu, ale i pro zkoumání a porozumění mysli obecně. Zároveň jsem pak usiloval o obhajobu eliminativního materialismu před jeho kritikou, o to prokázat jej legitimním stanoviskem k problému lidové psychologie a současně nadějným empirickým výzkumným programem. Tomuto záměru odpovídá i struktura práce.

²²⁰ Feyerabend, „Materialism and the Mind-Body Problem“, 66. Překlad vlastní.

V první části jsem se snažil představit historické okolnosti vzniku eliminativního materializmu a jeho rané představitele. Pokusil jsem se zasadit vznik eliminativního materializmu do širšího rámce vývoje filozofie vědy a změn v pojetí vědeckých teorií, které jeho vznik předcházely a v podstatné míře umožnily. Tato problematika je podstatná pro pochopení argumentace moderního eliminativního materializmu pro odmítnutí lidové psychologie jako neúspěšné teorie. V rámci první části věnující se vysvětlení kořenů a vývoje eliminativního materializmu jsem se pak rovněž zabýval myšlenkami raných eliminativních materialistů, jako byli Willard V. Quine, Paul Feyerabend a Richard Rorty a problémy, se kterými se raný eliminativní materialismus potýkal.

Druhá část se již věnovala přímo modernímu eliminativnímu materializmu Churchlandových. Nejprve jsem zde uvedl důvody pro chápání lidové psychologie jako teorie a předvedl, jaké má toto pojetí důsledky pro otázku po jejím statutu. Pak jsem se již zabýval přímo argumenty pro pravděpodobnost eliminace lidové psychologie úspěšnější vědeckou teorií. Speciální pozornost jsem věnoval problematice jazykové povahy lidové psychologie a psychologických vysvětlení obecně. Tu hodnotím jako ústřední bod kritiky lidové psychologie a chápu ji jako důvod, proč by současně pojmání lidová psychologie neměla nalézt místo v budoucím vědeckém pojetí mysli a měla by být eliminována.

Ve třetí části jsem se pak věnoval obhajobě eliminativního materializmu proti jeho kritice. Rozebíral jsem zde argumenty popírající teoretický status lidové psychologie, a tedy odmítající její eliminovatelnost; argumenty obhajující úspěšnost a nezastupitelnost lidové psychologie a konečně argumenty funkcionalistů Jerryho Fodora a Zenona Pylyshyna, které obhajují lidovou psychologii jako abstraktní popis mysli, autonomní na fyzikálních popisech podávaných neurovědou. Snažil jsem se ukázat, že většina těchto argumentů vychází z částečného nepochopení stanoviska eliminativního materializmu, anebo vychází z nedostatečně opodstatněných předpokladů o povaze lidové psychologie.

Jak tedy vyplývá z výše shrnuté argumentace této práce, většina kritik a snah o vyvrácení eliminativního materializmu nedosahuje svého záměru, nebo se vyloženě mívá účinkem. Závěrem této práce tedy je stanovisko, že eliminativní materialismus je

legitimní a obhajitelnou pozicí v debatě o lidové psychologii v současné filozofii mysli. Pozicí, která slibuje značný výzkumný potenciál.

Platnost a přesnost předpovědí eliminativního materialismu pak i nadále zůstává otevřenou empirickou otázkou. Ta by ale měla být zodpovězena empirickým výzkumem, spíše než na apriorní a konceptuální úrovni.

V tomto ohledu se nabízí možnost dalšího zkoumání úspěšnosti eliminativního materialismu a jeho argumentace rozbořen empirického výzkumu v oblasti neurovědy, především pak v oblasti zpracování informací, reprezentací a vztahu mezi reprezentacemi. Za významné považují především možné interpretace konekcionistické teorie mysli a jejího vztahu k lidové psychologii a jazykově chápaných propozičních postojů. Jak již bylo v průběhu této práce zmíněno, konekcionismus je eliminativisty chápán jako nadějná alternativa klasického pojetí reprezentací a silný argument pro mylnost lidové psychologie.²²¹ Na druhou stranu, takové chápání konekcionismu není přijímáno univerzálně a je diskutabilní, do jaké míry předpoklady lidové psychologie skutečně vyvrací.²²²

Ač jsou tato témata pro otázku platnosti eliminativního materialismu významná, jejich rozbor by do značné míry přesáhl záměr i rozsah této práce. Tím bylo především upřesnit vymezení pozice eliminativního materialismu v podobě, v jaké jej formulovali Paul a Patricia Churchlandovi a následně pak zhodnotit argumenty, které jsou vznášeny proti oprávněnosti a možnosti této pozice. Cílem bylo ukázat, že zpravidla nejsou dostatečně opodstatněné a silné natolik, aby byly schopny dokázat nemožnost eliminativního materialismu a zajistit imunitu lidové psychologie vůči empirické revizi. Jinými slovy, usiloval jsem v této práci o obhajobu eliminativního materialismu jako legitimní empirické pozice k otázce lidové psychologie v současné filozofii mysli.

²²¹ Churchland, *Neurophilosophy*; Churchland, *A Neurocomputational Perspective*; Ramsey, Stich, a Garon, „Connectionism, Eliminativism and The Future of Folk Psychology“.

²²² Ramsey, „Eliminative Materialism“.

6. Bibliografie

- Atkinson, Rita L., Dagmar Břejlová, Erik Herman, a Miroslav Petržela, ed. *Psychologie*. 2., aktualiz. vyd., V Portálu 1. Praha: Portál, 2003.
- Aydede, Murat. „The Language of Thought Hypothesis“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, editoval Edward N. Zalta, Fall 2015. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2015. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/language-thought/>. [Aktivní 20.6.2018]
- Barlassina, Luca, a Robert M. Gordon. „Folk Psychology as Mental Simulation“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, editoval Edward N. Zalta, Summer 2017. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2017. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/folkpsych-simulation/>. [Aktivní 20.6.2018]
- Bickle, John. *Psychoneural Reduction: The New Wave*. MIT Press, 1998.
- Broad, Charlie D. *The Mind and Its Place in Nature*. London: Paul, Trench, Trubner, 1925.
- Cohen, Neal J., Howard Eichenbaum, H. Deacedo, Beatrice S., a Corkin, Suzanne. „Different Memory Systems Underlying Acquisition of Procedural and Declarative Knowledge“. *Annals of the New York Academy of Sciences* 444, č. 1 (1985): 54–71.
- Cohen, Neal J., a Larry R. Squire. „Preserved Learning and Retention of Pattern-Analyzing Skill in Amnesia: Dissociation of Knowing How and Knowing That“. *Science* 210, č. 4466 (1980): 207–10.
- Corkin, Suzanne. „Acquisition of Motor Skill After Bilateral Medial Temporal-Lobe Excision“. *NSY Neuropsychologia* 6, č. 3 (1968): 255–65.
- Cornman, James W. „On the Elimination of ‚Sensations‘ and Sensations“. *The Review of Metaphysics* 22, č. 1 (1968): 15–35.
- Davidson, Donald. „Mental Events“. In *Essays on Actions and Events*, 170–84. Oxford: Clarendon Press, 2001.
- Dennett, Daniel C. „Artificial Intelligence as Psychology and as Philosophy“. In *Brainstorms: Philosophic Essays on Mind and Psychology*, 109–26. Montgomery, Vt.: Bradford Books, 1978.
- . „Cognitive Wheels: The Frame Problem of AI“. In *Minds, Machines, and Evolution: Philosophical Studies*, editoval Christopher Hookway. Cambridge [Cambridgeshire]; New York: Cambridge University Press, 1986.
- . „Quining Qualia“. In *Mind and Cognition: A Reader*, William G Lycan, 519–47. Oxford: Basil Blackwell, 1990.

- . *The Intentional Stance*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.
- . „Two Contrasts: Folk Craft versus Folk Science and Belief versus Opinion“. In *The Future of Folk Psychology: Intentionality and Cognitive Science*, editoval John D. Greenwood, 135–48. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1991.
- . „Why You Can't Make a Computer That Feels Pain“. In *Brainstorms: Philosophic Essays on Mind and Psychology*. Montgomery, Vt.: Bradford Books, 1978.
- Devitt, Michael. „Transcendentalism About Content“. *Pacific Philosophical Quarterly Pacific Philosophical Quarterly* 71, č. 4 (1990): 247–63.
- Feyerabend, Paul K. „Comment: Mental Events and the Brain“. *The Journal of Philosophy* 60, č. 11 (1963): 295–96.
- . „Materialism and the Mind-Body Problem“. *The Review of Metaphysics* 17, č. 1 (1963): 49–66.
- . „Realism, Rationalism and Scientific Method“. In *Philosophical Papers. Realism, Rationalism and Scientific Method Vol. 1 Vol. 1*, 44–96, 1981.
- Fodor, Jerry A. „Fodor's Guide to Mental Representation: The Intelligent Auntie's Vade-Mecum“. *Mind* 44, č. 373 (1985).
- . *LOT 2: The Language of Thought Revisited*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- . *Psychosemantics: The Problem of Meaning in the Philosophy of Mind*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.
- . „Special Sciences (or: The Disunity of Science as a Working Hypothesis)“. *Synthese: An International Journal for Epistemology, Methodology and Philosophy of Science* 28, č. 2 (1974): 97–115.
- . *The Language of Thought*. New York: T.Y. Crowell, 1975.
- Goldman, Alvin I. „In Defense of the Simulation Theory“. *Mind & Language* 7, č. 1–2 (1992): 104–19.
- . „Interpretation Psychologized“. *Mind & Language Mind & Language* 4, č. 3 (1989): 161–85.
- . *Simulating Minds: The Philosophy, Psychology, and Neuroscience of Mindreading*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Gopnik, Alison. „How We Know Our Minds: The Illusion of First-Person Knowledge of Intentionality“. *Behavioral and Brain Sciences* 16, č. 01 (1993): 1–14.
- Gordon, Robert M. „Folk Psychology as Simulation“. *Mind & Language* 1, č. 2 (1986): 158–71.

- Hampton, James. „Prototype Models of Concept Representation“. In *Categories and Concepts: Theoretical Views and Inductive Data Analysis*, editoval van Mechelen, I., Hampton, James, Michalski, R. S., a Theuns, Peter, 67–95. Cognitive science series. San Diego, CA, US: Academic Press, 1993.
- Hannan, Barbara. „Don't Stop Believing: The Case Against Eliminative Materialism“. *Mind & Language* 8, č. 2 (1993): 165–78.
- Hardcastle, Valerie G. *The Myth of Pain*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1999.
- Horgan, Terence, a James Woodward. „Folk Psychology is Here to Stay“. *The Philosophical Review* 94, č. 2 (1985): 197.
- Churchland, Patricia S. „A Perspective on Mind-Brain Research“. *The Journal of Philosophy* 77, č. 4 (1980): 185–207.
- . „Can Neurobiology Teach Us Anything about Consciousness?“ *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 67, č. 4 (1994): 23–40.
- . „Language, Thought, and Information Processing“. *Noûs* 14, č. 2 (1980): 147–70.
- . *Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the Mind-Brain*. Reprint edition. Cambridge, Mass.: A Bradford Book, 1989.
- Churchland, Paul M. *A Neurocomputational Perspective: The Nature of Mind and the Structure of Science*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1989.
- . „Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes“. *The Journal of Philosophy* 78, č. 2 (1981): 67–90.
- . „Evaluating Our Self-Conception“. In *On the Contrary: Critical Essays, 1987-1997.*, Patricia S. Churchland a Paul M. Churchland, 25–38. Cambridge, Mass: MIT Press, 1999.
- . „Folk Psychology“. In *On the Contrary: Critical Essays, 1987-1997.*, Patricia S. Churchland a Paul M. Churchland, 3–17. Cambridge, Mass: MIT Press, 1999.
- . „Folk Psychology and the Explanation of Human Behavior“. In *A Neurocomputational Perspective: The Nature of Mind and the Structure of Science*, 111–28. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1992.
- . *Matter and Consciousness*. Cambridge, Mass: MIT Press, 1999.
- . „The Evolving Fortunes of Eliminative Materialism“. In *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*, editoval Brian P McLaughlin a Jonathan D Cohen, 160–81. Malden, MA; Oxford: Blackwell, 2007.
- Jonides, John, Richard L. Lewis, Derek Evan Nee, Cindy A. Lustig, Marc G. Berman, a Katherine Sledge Moore. „The Mind and Brain of Short-Term Memory“. *Annual review of psychology* 59, č. 1 (2008): 193–224.

- Kitcher, Patricia. „In Defense of Intentional Psychology“. *The Journal of Philosophy* 81, č. 2 (1984): 89–106.
- Kosslyn, Stephen M. „Information Representation in Visual Images“. *Cognitive Psychology* 7, č. 3 (1975): 341–70.
- Kosslyn, Stephen M., William L. Thompson, a Giorgio Ganis. *The Case for Mental Imagery*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Kuhn, Thomas Samuel. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH, 1997.
- Lahav, Ran. „The Amazing Predictive Power of Folk Psychology“. *Australasian Journal of Philosophy* 70, č. 1 (1992): 99–105.
- Levin, Janet. „Functionalism“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, editoval Edward N. Zalta, Winter 2017. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2017. <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/functionalism/>. [Aktivní 20.6.2018]
- Lycan, William G. „Tacit Belief“. In *Judgement and Justification*, 54–71. New York: Cambridge University Press, 1988.
- Lycan, William G., a George S. Pappas. „What Is Eliminative Materialism?“. *Australasian Journal of Philosophy* 50, č. 2 (1972): 149–59.
- McCarthy, John, a Patrick J. Hayes. „Some Philosophical Problems from the Standpoint of Artificial Intelligence“. In *Machine Intelligence: No. 4*, editoval Bernard N. Meltzer a Donald Michie. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1969.
- McCloskey, Michael. „Intuitive Physics.“ *Scientific American* 248, č. 4 (1983): 122–30.
- Milner, Brenda. „Amnesia Following Operation on the Temporal Lobes“. *Neurocase* 2, č. 4 (1996): 259–98.
- Minsky, Marvin. „A Framework for Representing Knowledge“. In *The Psychology of Computer Vision*, editoval Patrick Henry Winston, 211–77. New York: McGraw-Hill, 1975.
- Mölder, Bruno, a Patricia S. Churchland. „Neuroscience Is Relevant for Philosophy“. *Problemos* 88, č. 88 (7. říjen 2015): 176–86.
- Nisbett, Richard E., a Lee Ross. *Human Inference: Strategies and Shortcomings of Social Judgement*. Englewood Cliffs; London: Prentice-Hall, 1980.
- Nosek, Jiří. *Mysl a tělo v analytické filosofii: úvod do teorií psychofyzického problému*. Praha: Filosofia, 1997.
- Oberheim, Eric, a Paul Hoyningen-Huene. „The Incommensurability of Scientific Theories“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, editoval Edward N. Zalta,

- Winter 2016. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/incommensurability/>.
- Petersen, Wiebke. „Representation of Concepts as Frames“. In *Meaning, Frames, and Conceptual Representation*, editoval Thomas Gamerschlag, Doris Gerland, Rainer Osswald, a Wiebke Petersen, 43–70. Düsseldorf: Dup, 2015.
- Plháčková, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2005.
- Putnam, Hilary. „Psychological Predicates“. In *Art, Mind, and Religion*, editoval W. H. Capitan a D. D. Merrill, 37–48. University of Pittsburgh Press, 1967.
- Pylyshyn, Zenon W. „Computation and Cognition: Issues in the Foundations of Cognitive Science“. *Behavioral and Brain Sciences* 3, č. 01 (1980): 111–69.
- Pylyshyn, Zenon W. *Computation and Cognition: Toward a Foundation for Cognitive Science*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985.
- Quine, Willard V. „Dvě dogmata empirismu“. In *Co je analytický výrok?*, Jaroslav Peregrin a Stanislav Sousedík, 79–99. Praha: Oikoymenh, 1996.
- . „Ontologická relativita“. In *Obrat k jazyku: druhé kolo: jazyk, myšlení a svět v názorech postanalytických filosofů*, editoval Jaroslav Peregrin, 47–82. Praha: Filosofie, 1998.
- . „The Scope and Language of Science“. In *The Ways of Paradox, and Other Essays*, 215–32. New York: Random, 1966.
- . *Word and Object*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2013.
- Ramsey, William M. „Eliminative Materialism“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, editoval Edward N. Zalta, Winter 2016. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/materialism-eliminative/>. [Aktivní 20.6.2018]
- . *Representation Reconsidered*, 2007.
- Ramsey, William M., Stephen Stich, a Joseph Garon. „Connectionism, Eliminativism and The Future of Folk Psychology“. *Philosophical Perspectives* 4 (1990): 499–533.
- Rorty, Richard. „In Defense of Eliminative Materialism“. *The Review of Metaphysics* 24, č. 1 (1970): 112–21.
- . „Mind-Body Identity, Privacy, and Categories“. *The Review of Metaphysics* 19, č. 1 (1965): 24–54.
- Rosch, Eleanor H. „On the internal structure of perceptual and semantic categories“. In *Cognitive Development and Acquisition of Language*, editoval Timothy E. Moore, 111–44. San Diego: Academic Press, 1973.

- Savitt, Steven. „Rorty’s Disappearance Theory“. *Philosophical Studies* 28, č. 6 (1975): 433–36.
- Scoville, William B., a Milner, Brenda. „Loss of Recent Memory after Bilateral Hippocampal Lesions.“ *Journal of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry* 20, č. 1 (1957): 11–21.
- Sellars, Wilfrid, Richard Rorty, a Robert Brandom. *Empiricism and the Philosophy of Mind*. Cambridge, Mass.; London: Harvard University Press, 1997.
- Shanahan, Murray. „The Frame Problem“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, editoval Edward N. Zalta, Spring 2016. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/frame-problem/>. [Aktivní 20.6.2018]
- Smart, J. J. C. „Sensations and Brain Processes“. *The Philosophical Review* 68, č. 2 (1959): 141–56.
- Smith, Barry C. „Folk Psychology and Scientific Psychology“. In *The Continuum Companion to Philosophy of Mind*, editoval James Garvey, 102–32. London; New York: Continuum, 2011.
- Stanford, Kyle. „Underdetermination of Scientific Theory“. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, editoval Edward N. Zalta, Winter 2017. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2017. <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/scientific-underdetermination/>. [Aktivní 20.6.2018]
- Stich, Stephen P. *From Folk Psychology to Cognitive Science: The Case against Belief*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1986.
- Stich, Stephen P., a Shaun Nichols. „Folk Psychology“. In *The Blackwell Guide to Philosophy of Mind*, editoval Stephen P. Stich a Ted A. Warfield, 235–55. Malden: Blackwell, 2003.
- Wilkes, Kathleen V. „Pragmatics in Science and Theory in Common Sense“. *Inquiry* 27, č. 1–4 (1984): 339–61.
- . „The Relationship between Scientific Psychology and Common-Sense Psychology“. *Synthese: An International Journal for Epistemology, Methodology and Philosophy of Science* 89, č. 1 (1991): 15–39.